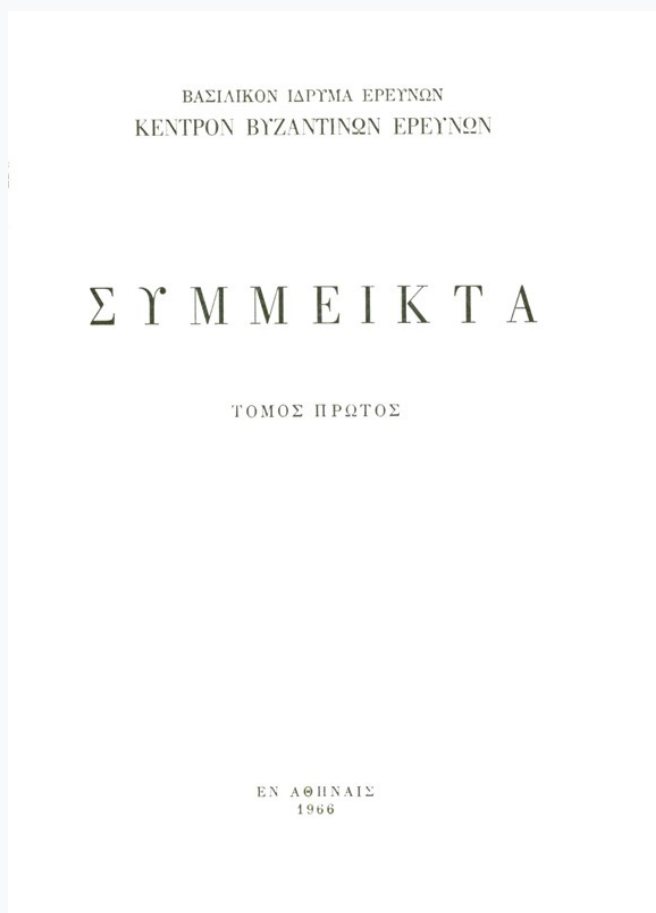

Byzantina Symmeikta

Vol 1 (1966)

SYMMEIKTA 1

Συμβολή στην ιστορία του νοτιοανατολικού Αιγαίου (με άφορμή τὰ Πατριακά φερμάνια τῶν ἐτῶν 1454-1522)

Ελισάβετ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

doi: [10.12681/byzsym.559](https://doi.org/10.12681/byzsym.559)

Copyright © 2014, Ελισάβετ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ZACHARIADOY E. A. (1966). Συμβολή στην ιστορία του νοτιοανατολικού Αιγαίου (με άφορμή τὰ Πατριακά φερμάνια τῶν ἐτῶν 1454-1522). *Byzantina Symmeikta*, 1, 184–230. <https://doi.org/10.12681/byzsym.559>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ (με άφορμή τὰ πατμιακὰ φερμάνια τῶν ἐτῶν 1454 - 1522)

Στὸ ἀρχεῖο τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο ἔχουν περισωθῆ Τουρκικὰ ἐγγραφα, πὺ προσφέρουν νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ νησιοῦ καὶ γενικότερα τοῦ Νοτιοανατολικοῦ Αἰγαίου κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς κι ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου, τὸ ὁποῖο, ὅπως εἶναι γνωστὸ, μεταφέρθηκε στὴ Μονὴ γύρω στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας. Τὰ ἔνδεκα ἀρχαιότερα ἐγγραφα, πὺ παρουσιάζω στὸ τέλος αὐτῆς τῆς μελέτης, εἶναι τὰ ἀκόλουθα : Δύο φερμάνια τοῦ Μωάμεθ Β' τοῦ Πορθητῆ τῶν ἐτῶν 1454 καὶ 1465. Τρία φερμάνια τοῦ Βαγιαζήτ Β' τῶν ἐτῶν 1496, 1503 καὶ 1507. Δύο φερμάνια τοῦ γιοῦ τοῦ Βαγιαζήτ Β' πρίγκιπα Ἀλεμσάχ τῶν ἐτῶν 1497 καὶ 1499. Ἐνα φερμάνι τοῦ γιοῦ τοῦ Βαγιαζήτ Β' πρίγκιπα Κορκοῦτ τοῦ ἔτους 1511. Τρία φερμάνια τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ τῶν ἐτῶν 1521/2. Μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐγγραφα αὐτὰ θὰ ἐρευνηθῆ στὴν παρούσα μελέτη ἡ κατάσταση τῆς Πάτμου κατὰ τὴ χρονικὴ αὐτὴ περίοδο. Ἡ μελέτη ἐπεκτείνεται ὡς τὸ 1522 γιὰτὶ τὸ ἔτος αὐτὸ σημαίνει τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς : Μὲ τὴν ἀποχώρηση τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴν Ρόδο, ἡ κατάσταση στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο καὶ συνεπῶς γιὰ τὴν Πάτμο ἄλλαξε.

Μπορεῖ νὰ ὑποτεθῆ πὺς στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς ὑπῆρχαν κάποτε ἀκόμα ἀρχαιότερα Τουρκικὰ ἐγγραφα. Τὸν ἸΔ' αἰῶνα οἱ μοναχοὶ θὰ εἶχαν ἀναγκασθῆ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τοὺς ἐμίρηδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἂν ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, ἐπειδὴ ἡ Μονὴ εἶχε μετόχια στὴν περιοχὴ τοῦ Μαιάνδρου. Καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους οἱ σχέσεις μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς θὰ ἄρχισαν γύρω στὰ 1390, ὅταν ὁ σουλτάνος Βαγιαζήτ Α' κατέλαβε τὰ ἐμιράτα τοῦ Αἰγαίου· δηλαδὴ ἐξήντα περίπου χρόνια πρὶν ἐκδοθῆ τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ ἐγγραφὰ μας.

Παλαιότερες ὅμως μαρτυρίες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Πάτμου μὲ τοὺς Τούρκους δὲν σώθηκαν καὶ γενικότερα ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα. Στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς λίγα ἐγγραφα τοῦ ἸΔ' αἰῶνα ἔχουν σωθῆ κι ἀκόμα λιγότερα τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ἸΕ'. Οἱ πηγὲς προσφέρουν περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἸΕ' αἰῶνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἕνα σημεῖο φωτίζουν τὴν κατάσταση καὶ κατὰ τὰ παλαιότερα χρόνια. Μὲ τὴν ἀπαρίθμηση κι ἀνάλυσή τους θὰ φανῆ πὺς ἡ Πάτμος ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΓ' αἰῶνα ὡς τὸ 1522 πέρασε μιὰ δύσκολη περίοδο κάτω ἀπὸ ιδιόμορφες συνθῆκες.

Τò νησί γεωγραφικά άνηκε σέ μιá από τίς άκραιές περιοχές, όπου έρχονταν άντιμέτωποι ó 'Ισλαμικός και ó Χριστιανικός κόσμος. Στά τέλη του ΙΓ' και τίς άρχές του ΙΔ' αιώνα στο Νοτιοανατολικό Αίγαίο ή Βυζαντινή κυριαρχία ύποχώρησε και διαμορφώθηκε μιá νέα κατάσταση. Στή Μικρασιατική παραλία ιδρύθηκαν τά δύο Τουρκικά έμιράτα, του 'Αϊδίν (περιοχή 'Ιονίας) και του Μεντεσε (περιοχή Καρίας). Κατά τήν ίδια χρονική περίοδο κυρίευσαν οί 'Ιωαννίτες τή Ρόδο (1309) και μαζί της ή λίγο άργότερα όλα σχεδόν τά νησιά τής Δωδεκανήσου. 'Από τότε τò Νοτιοανατολικό Αίγαίο έγινε τò πεδίο τών συγκρούσεων τών δύο κόσμων.

'Ο ιερός πόλεμος, πού διεξήγαν τά έμιράτα έναντίον τών Χριστιανών, έχει μελετηθή διεξοδικά από τόν Paul Wittek στο έργο του για τò έμιράτο του Μεντεσε¹. Πιό πρόσφατα, ή μελέτη του Paul Lemerle για τò έμιράτο του 'Αϊδίν προσκόμισε πολλά νέα στοιχεία². 'Επιπλέον οί γνώσεις μας πάνω σ' αυτό τò θέμα έχουν συμπληρωθή σέ πολλά σημεία από ειδήσεις, πού παρέχουν τά Βενετικά 'Αρχεία³. 'Από τά πορίσματα τών έρευνών και τίς σκόρπιες πληροφορίες προκύπτει ή ακόλουθη διαπίστωση: 'Ανάμεσα στα έμιράτα και τούς Χριστιανούς διεξαγόταν ένας αδιάκοπος πόλεμος θαλασσίων καταδρομών, άλλοτε σέ μεγαλύτερη, κι άλλοτε σέ μικρότερη κλίμακα. Σέ περίπτωση είρηνης με τόν αντίπαλο συνεχιζόταν με τήν μορφή τής πειρατείας.

Τò 1390 πραγματοποιήθηκε νέα άλλαγή στή Μικρασιατική παραλία με τήν κατάκτηση τών έμιράτων από τò 'Οθωμανικό κράτος. Οί έπιπτώσεις ήταν άσήμαντες για τούς γείτονες Χριστιανούς. Τή θέση τών μικρών 'Ισλαμικών κρατιδίων πήρε ένα ένιαίο 'Ισλαμικό κράτος, πού θα συνέχιζε τόν ιερό πόλεμο. 'Η κατάσταση πού έπακολούθησε είναι άρκετά σκοτεινή γιατί οί πηγές λείπουν ή σωπαίνουν. 'Επειδή ή έπεκτατική όρμη τών 'Οθωμανών είχε κυρίως διοχετευθή στον ιερό πόλεμο στα Βαλκάνια, συμπεραίνουμε πως οί πολεμικές έπιχειρήσεις έναντίον τών Χριστιανών του Αίγαίου είχαν άτο-

1. P. Wittek, *Das Fürstentum Mentesehe, Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jh.*, *Istanbul Mitteilungen*, 2, Κωνσταντινούπολη 1934.

2. P. Lemerle, *L'Émirat d'Aydın, Byzance et l'Occident. Recherches sur la Geste d'Umur Pacha*, Παρίσι 1957.

3. Βλ. κυρίως τò λήμμα *piraterie* στα έργα του F. Thiriet, *La Romanie Vénitienne au moyen-âge*, Παρίσι 1959 και *Régestes des Délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τόμ. Α'-Γ', Παρίσι-Χάγη 1958-1961. 'Υπάρχουν ακόμα και μερικά, μικρότερης σημασίας, σκόρπια κείμενα, πού αναφέρονται στην πειρατεία τών έμιράτων. Βλ. τò άρθρο μου, 'Ιστορικά στοιχεία σ' ένα θαύμα του 'Αγίου Φανουρίου, 'Αρχείον Πόντου 26 (1964), σελ. 309-318. 'Ενα άλλο σχετικό κείμενο, πού έχει περάσει, νομίζω, άπαρατήρητο, έχει έκδοθή από τόν 'Α. Παπαδόπουλο - Κεραμέα με τόν άσαφή τίτλο 'Υπόμνημα άδήλου ιατρού. Βλ. Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, Παράρτημα του 18ου τόμου του ΕΦΣΚ (1888), σελ. 72-73.

νήσει. Ὡστόσο, ἡ Νοτιοδυτικὴ Μικρασιατικὴ παραλία ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀποτελεῖ ὀρμητῆριο γιὰ καταδρομὲς ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Εἶναι τουλάχιστον γνωστὸ πὼς ὁ Βαγιαζήτ Α', μόλις κυρίευσε τὰ ἐμιράτα, ἔκανε μιὰ μεγάλη θαλάσσια ἐπιδρομὴ ξεκινώντας ἀπὸ τὰ Παλάτια (Μίλητος)¹.

Ὅπωςδήποτε, γιὰ τὴν πορεία τῶν πραγμάτων ἀμέσως μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴ κατάκτηση μποροῦν νὰ γίνουν, ἀπ' ὅσο ξέρω, μόνο εἰκασίες. Ἀντίθετα, γιὰ τὴν κατάσταση στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν Ἄλωση τῆς Πόλης, μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε ἀρκετὰ καθαρὴ εἰκόνα. Πολυάριθμες εἰδήσεις ἔχουν περισωθῆ καὶ ὀδηγοῦν σὲ θετικότερα συμπεράσματα. Οἱ Ὀθωμανοί, ἀφοῦ κυρίευσαν τὴν Πόλη, ἀντιμετώπισαν νέους στόχους ἐπιθέσεων, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν τὸ νησιώτικο κράτος τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἔτσι στὸ πλαίσιο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, μὲ τὶς ὁποῖες τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος ἀνταποκρινόταν στὴν ἐντολὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου, τοποθετοῦνται καὶ οἱ καταδρομὲς στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου. Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος τῶν Ὀθωμανῶν δὲν εἶχε πανηγυρικὸ χαρακτήρα, ὅπως οἱ ἐκστρατεῖες τοὺς ἐναντίον τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἄλλωστε διεξαγόταν χωρὶς τὴν προσωπικὴ συμμετοχὴ τοῦ σουλτάνου. Μόνο στὴν τελικὴ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ρόδου ὀδήγησε τὰ στρατεύματα ὁ Σουλεϊμάν ὁ Μεγαλοπρεπής. Ὡστόσο τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος δὲν παραμέλησε ποτὲ τὸν πόλεμο στὸ Νοτιοδυτικὸ θαλάσσιο σύνορό του.

Οἱ Ἰωαννῖτες ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν εἶχαν ἀφεθῆ μόνοι τοὺς στὴν ἀντιμετώπιση τῶν Ὀθωμανῶν. Εἶχαν στὸ πλευρὸ τοὺς ἄλλοτε τοὺς Βενετούς, ἄλλοτε τοὺς Γενουάτες, ἄλλοτε τὸν Παπικὸ στόλο, καὶ σὲ περίπτωσι ποὺ εἶχε συναφθῆ μιὰ εὐρύτερη συμμαχία — μιὰ σταυροφορία — ὅλα τὰ χριστιανικὰ κράτη ποὺ εἶχαν ἐνδιαφέροντα στὸ Αἰγαῖο. Τὸ 1428 ἀπέκτησαν ἓνα ἰσχυρὸ σύμμαχο στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀλφόνσου Ε' τῆς Ἀραγόνας, τὸν μετέπειτα βασιλιὰ τῆς Νεάπολης². Ὁ Ἀλφόνσος εἶχε ἀποκτήσει μιὰ βάση στὴ Δωδεκάνησο, στὸ Καστελλόριζο, ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς Χριστιανοσύνης³. Ἐξ ἄλλου ἡ θέση τοῦ κράτους τῶν ἱπποτῶν

1. Δούκας, σελ. 47, 11-17.

2. Ettore Rossi, *Storia della Marina dell'Ordine di S. Giovanni di Gerusalemme, di Rodi e di Malta*, Ρώμη - Μιλάνο 1926, σελ. 19.

3. G. Gerola, *Un piccolo feudo Napoletano nell'Egeo (l'isoletta di Castellorosso ora Kastellorizo)*, *Ausonia* 8 (1915), σελ. 201-212. Γιὰ τὴν δράση τοῦ Ἀλφόνσου ἐναντίον τῶν Τούρκων βλ. C. Marinescu, *Notes sur les corsaires au service d'Alphonse V d'Aragon, roi de Naples, Mélanges d'Histoire Générale*, τόμ. Α' (Cluj 1927), σελ. 155-173. Τοῦ Ἰδίου, *Le Pape Calixte III (1455-1458), Alphonse V d'Aragon, roi de Naples, et l'offensive contre les Turcs*, *Bulletin de l'Académie Roumaine* 19 (1935).

ένισχύθηκε σημαντικά όταν γύρω στο 1403 απέκτησε μια βάση στη Μικρασιατική παραλία, τὸ Πετρώνιο (Castello San Pietro, σημερινὸ Budrum)¹.

“Ὅσο γιὰ τὸν χαρακτήρα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἰσχύει αὐτὸ ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω σχετικὰ μὲ τὰ ἐμιράτα. Σὲ καιρὸ πολέμου γίνονταν καταδρομές. Σὲ καιρὸ εἰρήνης ὁ πόλεμος συνεχιζόταν ἀνεπισήμως μὲ τὴ μορφή τῆς πειρατείας, στὴν ὁποία οἱ Ἰωαννῆτες εὐδοκιμοῦσαν ὅσο καὶ οἱ Τούρκοι. Καμμιά φορὰ μάλιστα ἡ ἐπιθετικότητά τους στρεφόταν κι ἐναντίον χριστιανικῶν πλοίων, Βενετικῶν ἢ Φλωρεντινῶν π.χ.².”

Τὸ κράτος τῆς Ρόδου μποροῦσε νὰ ἀποτολήσει μεγάλες ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν μόνον ὅταν πλαισιωνόταν ἀπὸ συμμάχους. Ἡ σημαντικότερη ἀπ’ αὐτὲς ἔγινε στὸ 1472, ὅταν ὁ στόλος τῶν Ἰωαννιτῶν, ἐνωμένος μὲ τοὺς στόλους τοῦ βασιλείου τῆς Νεάπολης, τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Πάπα, κατέλαβε καὶ λεηλάτησε τὴν Ἀττάλεια καὶ κατόπι τὴ Σμύρνη³. Συνήθως ὁμως οἱ Ἰωαννῆτες περιορίζονταν σὲ μικροεπιθέσεις καὶ λεηλασίες στὰ Μικρασιατικὰ παράλια. ‘Ρόδιοι γὰρ... ἔμειναν ἔξω σπονδῶν, δεχόμενοι δὲ τὰς τῶν δυτικῶν Ἰβήρων καὶ Ἀλανῶν ληστρικὰς ναῦς καταιρούσας αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ ἐτέρας ἀντιπληροῦντες ἐκάκουν πᾶσαν τὴν παραλίαν τοῦ βασιλέως (τοῦ Μωάμεθ Β’), ἔγραφε ὁ Κριτόβουλος μὲ ἀναφορὰ στὸ ἔτος 1455⁴. Μιὰ κάκωση, μεγαλύτερη ἴσως ἀπὸ τὶς συνηθισμένες, ἔγινε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1495, ὅταν οἱ Ἰωαννῆτες, σὲ ἀντίποινα γιὰ ὅσα ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς Τούρκους πειρατές, πραγματοποιοῦσαν ἀπόβαση στὴ Λυκία, ὅπου κατέστρεψαν καὶ λεηλάτησαν τὴν ὕπαιθρο⁵.

Δὲν εἶναι γνωστὰ ὅλα τὰ μέτρα ποὺ πῆρε τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος γιὰ νὰ προφυλαχτῇ ἀπὸ τοὺς ἐπικίνδυνους αὐτοὺς γείτονες. Μόνο σκόρπιες πληροφορίες εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπισημανθοῦν, ὅπως π.χ. μία ποὺ βρίσκεται στὸν Δούκα. Κατὰ τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τοῦ 1455 ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρει πὼς ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης, ποὺ εἶχε ἐπιβληθῆ ἀπὸ τὸν Σουλτάνο στὸν ἡγεμόνα τῆς Λέσβου, ἦταν ἡ εὐθύνη γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὴ θάλασσα ἀπὸ τὴν Πέργαμο ὠς τὴν Ἀσό: οἱ Λέσβιοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι ἵνα δώσωσι

1. Βλ. J. Delaville le Roulx, *Les Hospitaliers à Rhodes jusqu'à la mort de Philibert de Naillac (1310 - 1421)*, Παρίσι 1913, σελ. 287-289.

2. Πρόχειρα ἀναφέρω τὴν αἰχμαλωσία δύο Βενετικῶν πλοίων ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῆτες τὸ 1464, βλ. Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 23. Ἐπίσης τὴν αἰχμαλωσία Φλωρεντινῶν πλοίων κατὰ τὰ ἔτη 1510 καὶ 1513, βλ. G. Müller, *Documenti sulle Relazioni delle Città Toscane coll'Oriente Cristiano e coi Turchi*, Φλωρεντία 1879, σελ. 260 καὶ 265-266.

3. Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman* (μετάφραση Hellert), Παρίσι 1826, τόμ. Γ', σελ. 173-177.

4. Κριτόβουλος, *FHG*, τόμ. 5, σελ. 107-108.

5. Bosio, *Istoria della Sacra Religione di San Giovanni Gerosolimitano*, Ρώμη 1629, τόμ. Β', σελ. 523B.

νόησιν τοὺς γείτονας Τούρκους τοῦ φυλαχθῆναι. ἦν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο τὸ μήνυμα δουλεία ἀνελεύθερος τῶν Λεσβίων, ὅπως μὴ φθάσαντες δοῦναι λόγον τῆς ἐφόδου τῶν ληστῶν, εἴ τις ἄρα ζημία γενήσεται ἐν τοῖς Τούρκοις, αὐτοὶ οἱ Λέσβιοι τὸ ἀνήκον τοῖς Τούρκοις ἀποδώσουσιν· τὰ δὲ ὄρια τῆς δουλείας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Περγάμου ἄχρι Ἀσσοῦ πόλεως, ἣ νῦν καλεῖται Μαχράμιον¹.

Ἀπὸ τῆ μεριά τῶν Τούρκων διοργανώνονταν κάποτε μεγάλες ἐπιχειρήσεις μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ὀθωμανοῦ ναυάρχου (kapudan-para). Συνήθως ὅμως ἀσκοῦσαν τὶς καταδρομὲς ἢ τὴν πειρατεία (ἢ διαφορὰ οὐσιαστικὰ εἶχε καταπτήσει ἀσήμαντη) ἄτακτες ὁμάδες ποὺ δροῦσαν κάτω ἀπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὶς ἀποτελοῦσαν οἱ λεβέντες (levend) μὲ ἐπικεφαλῆς διάφορους καπετάνιους (reis)². Διαφωτιστικὴ γιὰ τὴ διοργάνωση τῶν ὁμάδων αὐτῶν κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ ΙΓ' αἰώνα εἶναι ἡ βιογραφία τοῦ πασίγνωστου Χαῖρεδδίν Βαρβαρόσσα, ἣ ὁποία διηγεῖται μὲ γραφικὲς λεπτομέρειες τὴ σταδιοδρομίαν δύο κουρσάρων, τοῦ Βαρβαρόσσα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Οὐρούτς. Ἡ οἰκογένειά τους ἦταν ἐγκατεστημένη στὴ Μυτιλήνη, τὴν ὁποία ὁ Οὐρούτς ἐγκατέλειψε κάτω ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες συνθήκες. Σὲ μιὰ καταδρομὴ ἐναντίον τῶν ἀπίστων, ὅπου συμμετεῖχε μαζί μὲ τὸν ἄλλο ἀδελφὸ του Ἐλιάς, τὸ πλοῖο τους συγκρούστηκε μὲ μιὰ γαλέρα τῶν Ἰωαννιτῶν. Ὁ Ἐλιάς σκοτώθηκε καὶ ὁ Οὐρούτς μεταφέρθηκε αἰχμάλωτος στὴ Ρόδο. Ἀπελευτερώθηκε χάρις στὸν γιὸ τοῦ Βαγιαζήτ Β' τὸν Κορκούτ, ποὺ βρισκόταν τότε ἐγκατεστημένος στὴν Ἀττάλεια. Ὁ πρίγκιπας ἔστειλε, καθὼς συνήθιζε κάθε χρόνο, πρεσβείαν στὴ Ρόδο γιὰ νὰ ἐξαγοραστοῦν σαράντα σκλάβοι Μουσουλμάνοι. Ἡ καθιέρωση μιᾶς ἐτήσιας πρεσβείας μὲ τέτοιο σκοπὸ δείχνει πὼς οἱ αἰχμαλωσίαι ἦταν συχνές. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ ὁ Οὐρούτς πῆγε στὴν Ἀττάλεια μὲ σκοπὸ νὰ προσφέρῃ τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Κορκούτ. Ὁ πρίγκιπας τοῦ παραχώρησε ἓνα πλοῖο καὶ ὁ Οὐρούτς ξεκίνησε γιὰ ἐπιδρομὴ ἐναντίον τῆς Ρόδου, ἣ ὁποία ὅμως ἀπέτυχε. Χωρὶς νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του ξεκίνησε καὶ πάλι καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ ἔφτασε ὡς τὴν Ἀπουλία. Ἡ μεταγενέστερη δράση του, καθὼς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Χαῖρεδδίν, δὲν σχετίζεται πιά μὲ τὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου καὶ συνεπῶς μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ θέμα μας³.

1. Δ ο ὄ κ α ς, σελ. 332, 12-18. Ὁ τότε ἡγεμόνας τῆς Λέσβου ἦταν ὁ Dorino A' Gattilusi. Ἡ συνθήκη ὅμως μπορεῖ νὰ εἶχε συναφθῆ παλιότερα.

2. Ἐνα χωρίο τοῦ Bosio ἐπιτρέπει τὴν εἰκασία πὼς αὐτοὶ παρουσιάζονταν στὸν Σουλτάνο κάθε χρόνο τὴν 1η Μαΐου. Κατὰ τὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τοῦ ἔτους 1502 ὁ Bosio γράφει *non ha il Turco chiamato in quest'anno, come è solito suo, i vogatori e remiganti al primo giorno di Maggio*, τόμ. Β', σελ. 555E. Γιὰ τοὺς λεβέντες βλ. φερμάνι ἀρ. 6.

3. Ἡ βιογραφία τοῦ Βαρβαρόσσα γράφηκε γύρω στὰ 1545 ἀπὸ τὸν Sinan Çaus γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Λιψία 1927, σελ. 77-78. Βλ. τὴν Γαλλικὴ τῆς μετάφραση, *Fondation de la*

Ἡ παραπάνω ἀπλή διήγηση ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ ποιά ἦταν ἡ στάση τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀπέναντι στοὺς κουρσάρους του.

Πιὸ συγκεκριμένα, συνοψίζουμε τὰ γεγονότα: Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀλωση ὁ Μωάμεθ Β' ἀξίωσε ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες τὴν καταβολὴ ἐτήσιου φόρου. Αὐτοὶ ἀρνήθηκαν¹. Ὑστερ' ἀπὸ αὐτὸ ἡ συνθήκη, ποὺ εἶχε συνάψει μαζί τους τὸ 1451², ἔπαψε νὰ ἰσχύη καὶ ἄρχισε περίοδος ἐχθροπραξιῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἔνταση καὶ ὁ χαρακτήρας παράλλαζαν ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ. Κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Μωάμεθ Β' (1451 - 1481), ὁπότε ἐπικρατοῦσε ζωηρὸ πολεμικὸ πνεῦμα, σχεδὸν κάθε χρόνο Ὀθωμανικοὶ στόλοι μὲ ἀφετηρία τὴν Καλλιπόλη ἢ τὰ Παλάτια ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομὲς στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ βασιλεία τοῦ Βαγιαζήτ Β' (1481 - 1512) μπορεῖ νὰ χωριστῇ σὲ δύο περιόδους: Κατὰ τὴν πρώτη, ποὺ φτάνει ὡς τὸ 1491, οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ἔχουν σχεδὸν ἐκλείψει. Ὁ σουλτάνος αὐτὸς γενικὰ δὲν ἀγαποῦσε τὸν πόλεμο καὶ ἐπιπλέον ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ διατηρῇ σχέσεις μὲ τοὺς Ἰωαννῖτες ἐξ αἰτίας τοῦ ἀδελφοῦ του Τζέμ, ποὺ εἶχε καταφύγει γιὰ ἓνα διάστημα στὴ Ρόδο. Γι' αὐτὸ συνῆψε μαζί τους συνθήκη εἰρήνης τὸ 1482³, ἡ ὁποία οὐσιαστικὰ ἴσχυσε ὡς τὸ 1491. Τὴ χρονιά αὐτὴ ὅμως τοποθετήθηκε διοικητὴς στὶς Μικρασιατικὲς ἐπαρχίες τοῦ Αἰγαίου ὁ γιὸς του Κορκούτ⁴. Ὁ πρίγκιπας εὐνόησε τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμο καὶ ὡς τὸ 1512, ποὺ ἔμεινε ἐκεῖ, τὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο ἔζησε μιὰ ἔντονη πολεμικὴ ἀτμόσφαιρα. Ἡ δράση τῶν κουρσάρων εἶχε φτάσει στὸ κατακόρυφο. Μολονότι θεωρητικὰ ἴσχυε ἡ συνθήκη τοῦ 1482, οἱ ἐπαφές μὲ τὴν Μικρασία, ἀκόμα καὶ ἐμπορικὲς, εἶχαν σταματήσῃ ἐξ αἰτίας τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, ποὺ εἶχαν καταστήσει πραγματικὲς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις⁵.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κορκούτ ἤθελε νὰ τηρῇ καὶ τὰ προσχήματα. Τὸ 1502 ἔστειλε πρεσβεία στὴ Ρόδο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλεύθερη ναυσιπλοΐα ποὺ θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὸ ἐμπόριο. Φαίνεται πὼς ὀρίστηκε μιὰ ζώνη, ὅπου ἀπαγο-

Régence d'Alger. Histoire des Barberousses..., par Sander Rang et Ferdinand Denis, Παρίσι 1837. Ἡ περιχοπὴ ποὺ ἐξετάστηκε περιλαμβάνεται στὸν τόμ. Α', σελ. 8-20.

1. Δούκας, σελ. 320,16 - 321,2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 244.

2. Ἡ συνθήκη αὐτὴ εἶχε συναφθῇ τὸ 1451 καὶ ἔχι τὸ 1450 (MM, τόμ. Γ', σελ. 286-287). Τὸ κείμενό της ἔχει τὴ χρονολογία Δεκέμβριος 6959 (1450), Ἰνδικτιῶνα 15, καὶ ἔτος Ἐγίρας 855 (1451). Ἡ 15ῃ Ἰνδικτιῶνα ἀντιστοιχεῖ στὸ 6960 (1451) καὶ συμφωνεῖ μὲ τὸ ἔτος Ἐγίρας. Ἀλλωστε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1450 ὁ Μωάμεθ Β' δὲν εἶχε ἀκόμα διαδεχθῇ τὸν πατέρα του Μουράτ Β'. Τὰ ἴδια ἀντιφατικὰ χρονολογικὰ στοιχεῖα βρισκονται καὶ στὸν Bosio, τόμ. Β', σελ. 240E-241B.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 317-320.

4. Γιὰ τὸν Κορκούτ βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ M. T. Gökbilgin στὴν Τουρκικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Ἰσλάμ.

5. Bosio, τόμ. Β', σελ. 527E-528A.

ρεύτηκαν οι έχθροπραξίες, ή οποία έκτεινόταν από την Ἀττάλεια ως τὰ Παλάτια καὶ ὡς τὸ στενὸ τῆς Χίου¹. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴ θάλασσα ποὺ περιέβαλε τὴν ἐπικράτεια τοῦ Κορκούτ. Ἡ συμφωνία ὅμως αὐτή, καθὼς φαίνεται, δὲν τηρήθηκε καθόλου.

Στὰ χρόνια τοῦ Σελήμ Α' (1512 - 1520) οἱ ἐπιχειρήσεις ἦταν σὲ ὕφεση, ἕως ἐπειδὴ τὸ Ὄθωμανικὸ κράτος εἶχε ἀπορροφηθῆ στὸν πόλεμο τῆς Περσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ τὰ ἔτη 1519 - 1522 ἡ δράση τῶν Τούρκων κουρσάρων γύρω ἀπὸ τὴ Ρόδο ζωηρεύει. Ἐπακολούθησε ἡ κατάληψη τῆς Δωδεκανήσου τὸ 1522. Ἡ συνοπτικὴ ἀπαρίθμηση τῶν γεγονότων ποὺ ἀκολουθεῖ φανερώνει τὴν πυκνότητα τῶν έχθροπραξιῶν ἐναντίον τῆς Δωδεκανήσου, τῶν ὁποίων ὅμως δὲν ἔχουμε πλήρη τὴν εἰκόνα. Ἀσφαλῶς ἔχουν γίνεи καὶ ἐπιχειρήσεις ποὺ μένουں ἄγνωστες².

- 1454 καλοκαίρι : 13 Τουρκικὰ πλοῖα ἀπὸ τὰ Παλάτια καὶ 40 ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη κινήθηκαν ἐναντίον τῆς Κῶ καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν³.
- 1454 - 1455 χειμῶνας : 30 Τουρκικὰ κάτεργα ἀπὸ τὰ Παλάτια ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ρόδου, ὅπου αἰχμαλώτισαν 40 ψυχές, καὶ τῆς Κῶ⁴.
- 1455 μετὰ τὴν 1η Ἰουνίου καὶ πρὶν ἀπὸ τὴς 13 Αὐγούστου : 180 πλοῖα ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ναύαρχο Χαμζᾶ προσέβαλαν τὴν Κῶ, ὅπου πολιορκήσαν τὴν «Ραχεῖα» ἐπὶ 22 μέρες⁵.
- 1455 μετὰξὺ Αὐγούστου καὶ Νοεμβρίου : Ἐξὶ Τουρκικὰ πλοῖα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ναύαρχο Γιουνούς ἔκαναν καταστροφές στὴν Κῶ καὶ πολιορκήσαν τὸ «ἄστυ» ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες⁶.

1. Ἡ πρεσβεία στὸν B o s i o, τόμ. Β', σελ. 558C. Ὁ καθορισμὸς τῆς ἀπόλεμης ζώνης προκύπτει ἀπὸ ἄλλο χωρίο, ὅπου ἀναφέρεται πὼς τὸ 1506 ὁ Μέγας Μαῆστωρ σύστησε στοὺς ὑπηκόους του *di non fare danno da Satalia fin' alla Palatia nè meno nel canale di Scio. Dal che si comprende che la tregua e l'accordo fatto co'l Sultano Corcut tuttavìa durava*: B o s i o, τόμ. Β', σελ. 590A-B.

2. Ὁ κατάλογος ἀναφέρει ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν νησιῶν καὶ τῶν κατοίκων τους καὶ ὄχι ἀπλῆς ἐμφανίσεις τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου.

3. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 246C.

4. Δ ο ὑ κ α ς, σελ. 321, 6-10.

5. Δ ο ὑ κ α ς, σελ. 321, 10-13 καὶ 324, 8-23. Τὰ χρονικὰ ὄρια προκύπτουν ἀπὸ γενουατικὸ ἔγγραφο· βλ. A. V i g n a, *Codice Diplomatico delle Colonie Tauroliguri*, *Atti della Società Ligure* 6 (1859), σελ. 300.

6. Ἡ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Κῶ, γνωστὴ μόνο ἀπὸ τὸν Κριτόβουλο (FHG, τόμ. Ε', σελ. 108), ἐντάσσεται μέσα σὲ μιὰ εὐρύτερη ἐπιχείρηση τοῦ Γιουνούς, κατὰ τὴν ὁποία μάλιστα ὁ στόλος του καταστράφηκε ἀπὸ τρικυμία. Τὰ χρονικὰ ὄρια τῆς ἐπιχείρησης προκύπτουν ἀπὸ τὸν Δ ο ὑ κ α ς, σελ. 328, 12 καὶ 334, 9. Ὁ Δούκας, ἂν καὶ κατὰ τὴν σχετικὴ ἀφήγηση συμφωνεῖ σχεδὸν τελείως μὲ τὸν Κριτόβουλο, παραλείπει τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Κῶ.

- 1456 : Πλοῖα ἀπὸ τὰ Παλάτια καὶ τὴν Στρόβιλο κατέστρεψαν τελείως τὴν Νίσυρο καὶ τὴν Κάλυμνο. Στόλος ἀπὸ τὴν Καλλιπολι κατέστρεψε μέρος τῆς Κῶ¹.
- 1457 : 60 πλοῖα ἐπέδραμαν κατὰ τῆς Κῶ, Σύμης, Νισύρου, Ρόδου, Καλύμνου καὶ Λέρου².
- 1460 : Ἐπιδρομὴ κατὰ τῆς Κῶ, Λέρου καὶ Καλύμνου³.
- 1461 Μάρτιος : ἡ Κῶς ἐκκενώθηκε ἐξαιτίας τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου⁴.
- 1462 κατὰ τὸν Ἰανουάριο : Ὑπογράφηκε συνθήκη εἰρήνης γιὰ δύο χρόνια ἀνάμεσα στοὺς Ἰωαννῖτες καὶ τὸν Σουλτάνο⁵.
- 1464 : Οἱ Τοῦρκοι, παρὰ τὴν συνθήκη, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Κῶ καὶ τῶν ἄλλων νησιῶν, ποὺ ἀνῆκαν στοὺς Ἰωαννῖτες⁶.
- 1467 : Τουρκικὸ πλοῖο ἐπετέθηκε κατὰ τῆς Κῶ⁷.
- 1469 : 30 τουρκικὰ πλοῖα προκάλεσαν ζημιές στὴ Ρόδο⁸.
- 1471 : Οἱ κάτοικοι τῆς Κῶ κατέφυγαν προσωρινὰ στὴ Ρόδο ἐξαιτίας τοῦ Τουρκικοῦ κινδύνου⁹.
- 1477 Αὐγούστος : Τουρκικὸς στόλος ἀπὸ τὴν Καλλιπολι ἐπετέθηκε κατὰ τῆς Κῶ¹⁰.
- 1479 : Ὁ Τοῦρκος ναύαρχος μὲ 150 πλοῖα ἀπὸ τὴν Καλλιπολι προσπάθησε νὰ καταλάβῃ τὴν Κῶ ἔχοντας προηγουμένως συνεννοηθῆ μὲ τοὺς Ἑβραίους τοῦ νησιοῦ¹¹.
- 1480 : Ἡ πασίγνωστη μεγάλη ἐπίθεση καὶ πολιορκία τῆς Ρόδου¹².
- 1482 Δεκέμβριος - 1483 Ἰανουάριος : Ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη τοῦ Βαγιαζήτ Β' μὲ τοὺς Ἰωαννῖτες¹³.
- 1494 : Τοῦρκοι πειρατὲς ἐνοχλοῦσαν τοὺς ὑπηκόους τῶν Ἰωαννιτῶν¹⁴.

1. Σ. Λάμπρος, ΝΕ 7 (1910), σελ. 162-163: Σακκελίωνος, Πατρ. Βιβλ., σελ. 44-45.

2. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 255C - 257E.

3. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 272A-B.

4. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 274-275.

5. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 280E.

6. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 290B.

7. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 312-313.

8. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 315D.

9. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 326C-D.

10. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 367E-368A.— R o s s i, *Storia della Marina*, σελ. 24.

11. D. Malipiero, *Annali Veneti dall'anno 1457 al 1500*, Archivio Storico Italiano τόμ. 7, μέρος 1 (1843), σελ. 123.

12. H a m m e r, *Histoire*, τόμ. Γ', σελ. 279-289.

13. M M, τόμ. Γ', σελ. 317-320.

14. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 514.

- 1495 : Οί Ἰωαννῖτες ἔστειλαν πρεσβεία στοὺς Σουλτάνο καὶ τὸν Μπεγλέρμπεη τῆς Ἀνατολῆς καὶ διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὰ ὅσα ὑπέφεραν ἀπὸ τοὺς πειρατές ¹.
- 1497 : Παρὰ τὴν εἰρήνη οἱ πειρατικὲς ἐπιδρομὲς ἐξελίχθηκαν οὐσιαστικὰ σὲ πόλεμο ².
- 1501 : Μεγάλος ἀριθμὸς Τούρκων πειρατῶν λυμαινόταν τὶς θάλασσες ³.
- 1502 : Τουρκικὰ πλοῖα καταστρέφουν τὰ νησιά τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἡ Λέρος δέχθηκε ἐπίθεση ἀπὸ δεκαοκτώ πλοῖα, ποὺ εἶχαν ἀποπλεύσει ἀπὸ τὴν Καλλιπόλη ⁴.
- 1503 μεταξὺ Ἰουλίου καὶ Αὐγούστου : Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὴ ἐναντίον τῆς Ρόδου καὶ ἀπήγαγαν αἰχμαλώτους. Ἡ ἐπιχείρηση κατέληξε σὲ ναυμαχία μὲ μεγάλες ἀπώλειες τῶν Τούρκων ⁵.
- 1504 μεταξὺ Μαρτίου καὶ Μαΐου : Ὁ κουρσάρος Camali (προφανῶς Κεμάλ) μὲ ἕξι γαλέρες ἀποβιβάστηκε στὴ Ρόδο καὶ ἔκανε καταστροφές. Κατόπι προσπάθησε νὰ καταλάβῃ τὸ κάστρο τῆς Σύμης. Ἐπετέθηκε ἀκόμα ἐναντίον τῆς Τήλου καὶ τῆς Νισύρου ⁶.
- 1506 : Ὁ κουρσάρος «Nichi» ἀποβίβασε πεντακόσιους ἄνδρες στὴ νησί τῆς Λέρου καὶ προσπάθησε νὰ τὸ καταλάβῃ μὲ στρατήγημα. Τὸ ἐγκατέλειψε ὕστερα ἀπὸ πολιορκία πέντε ἡμερῶν ⁷.
- 1519 - 1522 : Ἐντονη δράση τῶν κουρσάρων γύρω ἀπὸ τὴ Ρόδο ⁸.

Ὡς ἐδῶ ἐξετάστηκε τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ τοῦ Νοτιοδυτικοῦ θαλασσινοῦ συνόρου τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας : Ὅπως ὅλα τὰ σύνορα ποὺ τὴ χάριζαν ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, τὸ χαρακτηρίζει ἡ διεξαγωγή τοῦ ἱεροῦ πολέμου. Τὸ δεύτερο χαρακτηριστικὸ, ποὺ ἰσχύει ἐπίσης γιὰ τὰ ἄλλα σύνορα πρὸς τοὺς Χριστιανούς, εἶναι ἡ διαρροὴ μεμονωμένων ἀτόμων ἢ καὶ ομάδων πρὸς τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη κατεύθυνση.

Ὅπως ὅλες οἱ ἀκραῖες περιοχὲς, ἔτσι καὶ ἡ Δωδεκάνησος δεχόταν φυγάδες ἀπὸ τὴν πέρα μεριά. Ἡ μετανάστευση προσφύγων ἀπὸ τὴ Μικρασία ἄρχισε ἀπὸ τὸν ΙΔ' αἰῶνα κι ἀναφέρουμε χαρακτηριστικὰ τὴν ἐγκατάσταση Ἀρμένηδων στὴν Κῶ τὸ 1366 ⁹. Κατὰ τὴν περίοδο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, τὰ

1. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 522.

2. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 527E-528A.

3. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 542C.

4. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 558A - 561D.

5. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 572-573. R o s s i, *Storia della Marina*, σελ. 28.

6. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 584A-D.

7. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 587E-588.

8. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 620-626.

9. B o s i o, τόμ. Β', σελ. 105C.

νησιά της φιλοξενοῦσαν μόνιμα ἢ προσωρινὰ Μικρασιάτες πού προτιμοῦσαν ἀπὸ τὴν Τουρκικὴ τὴν Λατινικὴ κυριαρχία. Ἐντιμότητε, φρονημότητε, ἐνδοξότητε καὶ πάσης τιμῆς ἄξιε αὐθέντη Ῥόδου, ἔγραφαν τὸ 1456 πρὸς τὸν Μεγάλο Μαῖστορα κάτοικοι τῆς Μικρασίας καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ στείλῃ ὁ ἀγιώτατος ὁ πατριάρχης (ἐννοεῖται ὁ πατριάρχης τῆς Βενετίας) τὰ κάτεργά του, νὰ μᾶς σηκώσετε ἀπ' ἐδῶ μὲ τὰς γυναῖκας μας καὶ μὲ τὰ παιδιά μας, ὅτι ἔχομεν μεγάλην ἀγανάκτησιν ἀπὸ τὸν Τοῦρκον... νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸν τόπον σας, νὰ ζήσωμεν καὶ νὰ ἀποθάνωμεν ὡς ὑποταχτικοὶ τῆς αὐθεντίας σας ¹. Τὸ πιὸ πρόσφορο καταφύγιο — πρῶτος σταθμὸς πρὶν ἀπὸ τὸ πέρασμα στὴ Δωδεκάνησο — γιὰ τοὺς κυνηγημένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν τὸ Πετρώνιο, τὸ φρούριο πού κρατοῦσαν οἱ Ἰωαννῖτες στὴ Μικρασιατικὴ παραλία. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1465 ἀπεσταλμένος τοῦ Μωάμεθ Β' πρὸς τοὺς Ἰωαννῖτες διαπραγματεύθηκε κοντὰ στὰ ἄλλα καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν Χριστιανῶν πού εἶχαν συγκεντρωθῆ ἐκεῖ ². Τὸ 1472 στόλος ἀπὸ 52 πλοῖα, πού ἀνῆκαν στὴν Νεάπολη, τὸν Πάπα καὶ τὴν Βενετία, κατέπλευσαν στὸ Πετρώνιο γιὰ νὰ παραλάβουν πρόσφυγες ³.

Ἐπῆρχε ὡστόσο κι ἀντίθετο ρεῦμα, μὲ μικρότερη πάντως ἔντασι: Μουσουλμάνοι αἰχμάλωτοι πού εἶχαν μεταφερθῆ στὴ Δωδεκάνησο κατάφεραν νὰ δραπετεύσουν στὴ Μικρασία. Στὴ βιογραφία τοῦ Βαρβαρόσσα, κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν ἑνὸς τέτοιου ἐπεισοδίου, ἀναφέρεται ἕνα χωριὸ τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας, ἀπέναντι στὴ Ῥόδο, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ Χριστιανοί, ἔκρυβαν καὶ φυγάδευαν ὄσους Μουσουλμάνους προσέτρεχαν ἐκεῖ. Ὁ συγγραφέας τῆς βιογραφίας μιλά γιὰ τοὺς Χριστιανούς αὐτοὺς μὲ πολὺ καλὰ λόγια ⁴.

Μὲ τίς παραπάνω γραμμὲς προσπάθησα νὰ περιγράψω τίς συνθήκες ζωῆς στὸ Νοτιοανατολικὸ Αἶγαῖο, πού ἐπηρέαζαν τὴν μοῖρα τῆς Πάτμου. Τὸ νησί, ἀνίσχυρο μέσα σ' αὐτὸ τὸ πολεμικὸ κλίμα, εἶχε, ἀπὸ τὸν ἸΔ' αἰῶνα τουλάχιστον, νὰ ἀντιμετωπίσῃ κι ἄλλα προβλήματα. Ἄγωνα ἀπὸ τὴ φύσιν του εἶχε στερηθῆ καὶ τίς περισσότερες ἐξωτερικὲς προσόδους τῆς Μονῆς ἐφόσον τὰ μετόχια της βρίσκονταν σὲ ἐδάφη πού εἶχαν καταληφθῆ εἴτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἴτε ἀπὸ τοὺς Λατίνους.

Οἱ τελευταῖοι Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, πού ἐπικύρωσαν στὴν Μονὴ τὴν κατοχὴ τῶν κτημάτων της καὶ τὰ προνόμιά της, ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Β' καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος μὲ χρυσόβουλλα τῶν ἐτῶν 1292, 1326, 1329

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 291.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 297B.

3. Malipiero, *Annali*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 73.

4. *Histoire des Barberousses*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 10.

και 1331¹. Στα χρυσόβουλλα αυτά αναγράφονται κυρίως τὰ κτήματα πού κατεῖχε ἡ μονὴ στὴ Μικρασία (Πύργος καὶ Φύγελλα) καὶ στὰ νησιὰ Κῶ, Λέρο καὶ Λῆμο. Ἀνάμεσα ὅμως στὰ ἔτη 1292 καὶ 1326, ἡ κατάσταση στὴ Μικρασιατικὴ παραλία καὶ στὰ νησιὰ εἶχε βασικὰ μεταβληθῆ. Αὐτὸ πού ἴσχυε στὸ τέλος τοῦ ΙΓ' αἰώνα δὲν μπορούσε νὰ ἰσχύσει στὶς ἀρχές τοῦ ΙΔ'. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐξάιρεση τῶν μετοχιῶν στὴ Λῆμο, τὰ ὅσα ἀναγνώριζαν καὶ παραχωροῦσαν στὴ Μονὴ οἱ αὐτοκράτορες κατὰ τὰ ἔτη 1326, 1329 καὶ 1331 ἦταν ἀνεδαφικὰ καὶ ἐξωπραγματικά. Τὰ μετόχια στὴ Μικρὰ Ἀσία βρισκόνταν στὴν ἐξουσία τῶν ἐμίρηδων τοῦ Μεντεσέ καὶ τοῦ Ἀϊδίν ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ΙΔ' αἰώνα. Ἡ Κῶς καὶ ἡ Λέρος, ἀπὸ τὸ 1314, εἶχαν περάσει ὀριστικά στὴν κατοχὴ τῶν Ἰωαννιτῶν². Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Μονὴ μπορούσε νὰ ἐκμεταλλεῖται τὰ μετόχια τῆς αὐτᾶ.

Ἐνα αὐτοκρατορικὸ πρόσταγμα τοῦ 1340 δικαιολογεῖ τὶς εἰκασίες γιὰ τὶς δυσχέρειες τῶν καιρῶν. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται πὼς ἡ Μονὴ βρίσκεται ἀρτίως εἰς στενοχωρίαν. . . ἐπειδὴ ἀπώλεσεν ὑπὸ τῆς ἀνωμαλίας τοῦ καιροῦ τὰ προσόντα αὐτῆ μετόχια καὶ κτήματα γι' αὐτὸ καὶ ὁ αὐτοκράτορας τῆς παραχωρεῖ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ στὴν Χίο³. Ὅμως, ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1314 καὶ 1340 δὲν σημειώθηκε καμμιά μεταβολή, πού μπορούσε νὰ ἐπηρέαση τὴ μοίρα τῆς Πάτμου⁴. Γι' αὐτὸ συμπεραίνουμε πὼς ἡ Μονὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ βρίσκεται εἰς στενοχωρίαν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια πρὶν, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ ΙΔ' αἰώνα, ὅταν δημιουργήθηκε ἡ νέα κατάσταση στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου μὲ τὴν ἴδρυση τῶν ἐμιράτων τῆς Μικρασίας καὶ τοῦ κράτους τῶν Ἰωαννιτῶν.

Ἰπῆρχε καὶ τὸ μετόχι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στύλου στὴν Βενετοκρατούμενη Κρήτη. Ἡ Μονὴ εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων τῆς πάνω σ' αὐτὸ⁵ καὶ προσπάθησε νὰ τὸ ἀξιοποιήση. Ἀπὸ ἓνα ἔγγραφο τοῦ 1307 μαθαίνουμε πὼς εἶχε ἐγκαταστήσει τότε ἐκεῖ τριάντα ὀκτώ χωριάτες (villani) ἀπὸ τὴν Πάτμο καὶ ἄλλους τριανταεννιά, πού εἶχε ἐξαγοράσει ἀπὸ κουρσάρους⁶. Ὡστόσο ἡ ἐκμετάλλευσή του παρουσίαζε κάποτε δυσκολίες.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 236-238, 248-254.

2. Bosio, τόμ. Β', σελ. 43C. Γιὰ τὰ Δωδεκάνησα πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληψη τῶν Ἰωαννιτῶν κατὰ τὰ ἔτη 1302-1310 βλ. A. T. Luttrell, *Venice and the Knights Hospitallers of Rhodes in the Fourteenth Century*, Papers of the British School at Rome 26 (νέα σειρὰ 13) (1958), σελ. 196-197 καὶ 202.

3. MM, τόμ. Γ', σελ. 259. Γιὰ τὴ χρονολογία βλ. Dölger, *Regesten*, ἀρ. 2845.

4. Ἡ πολεμικὴ δραστηριότητα κατὰ θάλασσαν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' περιορίστηκε στὴν περιοχὴ Χίου-Φώκαιας καὶ δὲν ἐπηρέασε τὴν Δωδεκάνησο. Ἐπίσης δὲν ἐπηρέασε τὴν Δωδεκάνησο ἡ συμμαχία τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1332. Βλ. Lemerle, *Aydin*, σελ. 65-68 καὶ 90-101.

5. MM, τόμ. Γ', σελ. 220-222, 238, 387-390.

6. MM, τόμ. Γ', σελ. 390. Πρβλ. καὶ σελ. 221.

Μία απόφαση τῆς Βενετικῆς Γερουσίας μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὸ 1385 ἡ διοίκηση τῶν Χανιῶν ἀπαγόρευσε τὴν ἐξαγωγή τοῦ σιταριοῦ, πού εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παίρνη κάθε χρόνο ἡ Μονὴ ἀπὸ τὸ παραπάνω μετόχι¹.

Ἐπίσης ὅμως κι ἓνα ἄλλο σημεῖο στὸ ἔγγραφο τοῦ 1307 πού ἀξίζει νὰ ὑπογραμμιστῇ: Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση παροίκων στὸ μετόχι τοῦ Στύλου, μαθαίνουμε πὼς ἡ πίεση ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴ παραλία ἦταν ἤδη ἔντονη. Ἀναφέρεται πὼς ἡ Μονὴ ἀποφάσισε νὰ στείλῃ τοὺς τριανταοκτὼ χωριάτες ἀπὸ τὴν Πάτμο στὴν Κρήτη, ἐπειδὴ φοβόταν τὶς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς δὲν σῶθηκαν εἰδήσεις, πού νὰ φωτίζουν περισσότερο τὴν κατάσταση κατὰ τὴν τελευταία Βυζαντινὴ περίοδο.

Τὴν πρώτη εἰδηση μετὰ τὴν ἄλωση τὴ φέρνει τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς, ἓνα φερμάνι πού ἔχει ἐκδοθῆ ἀνάμεσα στὶς 25 Αὐγούστου καὶ 3 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1454. Ὁ Μωάμεθ Β΄ διατάσσει μὲ αὐτὸ τὸν Matyos, πού κρατᾷ τὸν φόρο τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὴν 1η Αὐγούστου 1453, νὰ παραδώσῃ ἀμέσως σαράντα φλουριά στὸν δοῦλο τοῦ Σουλτάνου Ἀλῆ². Ἐφόσον τὸ φερμάνι ἔχει ἐκδοθῆ τέλη Αὐγούστου 1454 καὶ ἀναφέρεται ἡ πρώτη Αὐγούστου τοῦ περασμένου ἔτους ὡς ἔναρξη τῆς φορολογικῆς περιόδου, πρόκειται προφανῶς γιὰ ἐτήσιο φόρο, πού πλήρωνε ἡ Πάτμος στοὺς Ὀθωμανούς. Δὲν μπορεῖ διόλου νὰ καθοριστῇ πότε ἄρχισε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ πληρώνεται ὁ φόρος αὐτός. Ἡ μεία ὅμως τῆς πρώτης Αὐγούστου ἔχει τὴν σημασία τῆς ἐπειδὴ σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλα γεγονότα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ μερικὰ συμπεράσματα.

Εἶναι γνωστὸ πὼς μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1453, ὁ Μωάμεθ Β΄ δέχτηκε στὴν Ἀδριανούπολη διάφορες πρεσβεῖες, οἱ ὁποῖες τὸν συγχαρήκανε γιὰ τὰ κατορθώματά του καὶ δήλωσαν ὑποτέλεια. Σχετικὲς εἰδήσεις ὑπάρχουν στὶς ἱστορίες τοῦ Δούκα καὶ τοῦ Κριτόβουλου. Ἐπειδὴ καὶ οἱ δύο εἶχαν συμμετάσχει προσωπικὰ στὰ γεγονότα οἱ εἰδήσεις τους ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία.

Ὁ Δούκας λέει πὼς εἶχαν παρουσιασθῆ στὸν Σουλτάνο πρέσβεις ἀπὸ τὴ Σερβία, ἀπὸ τοὺς δεσπότες τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Μυτιλήνη, τὴν Τραπεζούντα καὶ ὅσους κατοικοῦσαν στὴν Ποντικὴ θάλασσα³. Ὁ Κριτόβουλος ἀναφέρει πρεσβεῖες ἀπὸ τὴν Σερβία, τὴν Πελοπόννησο, τὴ Χίο, τὴ Μυτιλήνη καὶ ἐπὶ πλεον ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς καὶ ἀπὸ τὰ νησιὰ Ἴμβρο, Λῆμο καὶ Θάσο. Τὴν πρεσβεῖα μάλιστα τῶν τριῶν τελευταίων νησιῶν τὴν

1. H. Noiret, *Documents pour servir à l'histoire de la Crète sous la domination Vénitienne*, Παρίσι 1892, σελ. 2-3. Πρβλ. Thiriet, *Regestes*, τόμ. Α', σελ. 170.

2. Βλ. τὸ φερμάνι ἀρ. 1.

3. Δούκας, σελ. 314, 3 - 20.

είχε στείλει ο ίδιος¹. Και οι δύο ιστορικοί πληροφορούν πώς στο διάστημα των διαπραγματεύσεων συζητήθηκαν και οι φόροι που πλήρωναν στον Μωάμεθ Β' οι υποτελείς του. Από την διήγηση του Δούκα, που είναι αρκετά διεξοδική, προκύπτει πώς η προθεσμία για την καταβολή των φόρων έληγε την πρώτη Αύγουστου, που αποτελούσε και την έναρξη του φορολογικού έτους, τουλάχιστον για μερικούς από τους ήδη φόρου υποτελείς. Συγκεκριμένα, για τον δεσπότη της Σερβίας η ήμερομηνία αυτή πιθανότατα είχε καθοριστή και πριν από τον Ιούλιο του 1453. Ο Δούκας αναφέρει ότι τον Αύγουστο του 1453 έφθασαν στην 'Αδριανούπολη απεσταλμένοι του Δεσπότη, που έφεραν τα κεχρεωστημένα τέλη. 'Αλλοῦ, μιλώντας για τον εαυτό του, αναφέρει πώς την πρώτη του Αύγουστου του 1455 είχε πάει στην 'Αδριανούπολη για να πληρώσει τους κατ' έτος διδομένους φόρους... δια την νήσον Λέσβον... και δια την νήσον Λήμνον. Και, παρακάτω, πώς ξαναπήγε στην 'Αδριανούπολη και τον επόμενο χρόνο, 1456, πάλι τον Αύγουστο φέρων το κατ' έτος διδόμενον τέλος του ήγεμόνος της Λέσβου².

Συνεπώς η προθεσμία για την καταβολή του φόρου της Πάτμου, που αναφέρεται στο φερμάνι, φαίνεται πώς δεν είναι τυχαία και επιτρέπει την εξέγερση εικάσια: Το καλοκαίρι του 1453 ανάμεσα στους διάφορους απεσταλμένους, που επισκέφθηκαν τον Μωάμεθ Β' στην 'Αδριανούπολη, θα ήταν και μία αντιπροσωπεία από την Πάτμο. Θα μπορούσε να παρατηρηθῆ πώς οι άλλες πρεσβείες είχαν σταλή από ήγεμόνες κρατών ενώ η Πάτμος δεν αποτελούσε κράτος. Όμως η απουσία εξουσίας στο νησί θα είχε αναγκαστικά καταστήσει τη Μονή αρχή, που θα μπορούσε να στείλει αντιπροσωπεία στον Σουλτάνο. Το πιθανότερο είναι πώς το νησί ήταν από παλιότερα φόρου υποτελές στους 'Οθωμανούς. Τότε όμως θα εξετάσθηκε και πάλι το ζήτημα του φόρου, που θα όριστηκε για μια έτήσια περίοδο από Αύγουστο σε Αύγουστο, ακριβώς όπως συνέβαινε με τους Σέρβους, την Λέσβο και την Λήμνο.

Σχετικά με τα ποσά των φόρων είναι γνωστοί μερικοί αριθμοί. Το 1453 όριστηκε η Σερβία να πληρώνη 12.000 χρυσά νομίσματα τον χρόνο, οι δεσπότες της Πελοποννήσου 10.000, η Χίος 6.000 και η Μυτιλήνη 3.000³. Το ίδιο έτος ο σουλτάνος ζήτησε από τους 'Ιωαννίτες 2.000 δουκάτα τον χρόνο⁴. Το 1454 έγινε φόρου υποτελής η πόλη του Καφά και ο έτήσιος φόρος της όριστηκε 2.000 δουκάτα⁵. Είναι ακόμα γνωστό πώς το 1455 η Λήμνος

1. Κριτόβουλος, *FHG*, τόμ. Ε', σελ. 102 - 103.

2. Δούκας, σελ. 314, 21 - 22, 328, 11 - 14, 337, 17 - 19.

3. Δούκας, σελ. 314, 13 - 18. Ο Δούκας όταν γράφει απλώς νομίσματα έννοει χρυσά νομίσματα. Πρβλ. σελ. 328, 20.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 344B.

5. Vigna, *Codice Diplomatico*, ένθ' άνωτ., σελ. 106.

πλήρωνε 2.325 νομίσματα τὸν χρόνο καὶ ἡ Ἰμβρος 1.200. Τὸ ἴδιο ἔτος ἀυξήθηκε ὁ φόρος τῆς Μυτιλήνης σὲ 4.000 νομίσματα ¹.

Ἄν συγκρίνουμε τὰ 40 φλουριά πὸν πλήρωνε ἡ Πάτμος στὸν Σουλτάνο μὲ τὸν φόρο τῶν ἄλλων νησιῶν διαπιστώνουμε πὼς τὸ ποσὸ εἶναι ὑπερβολικὰ χαμηλό, προφανῶς ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι πῆραν ὑπόψη πόσο φτωχὴ κι ἄγονη ἦταν. Ἄλλωστε στὸν καθορισμὸ τοῦ φόρου θὰ συντέλεσε κι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Δὲν εἶναι γνωστὸ πόσοι ἦταν οἱ κάτοικοί του τὸ 1454. Ὑπάρχουν λίγο μεταγενέστερες πληροφορίες πὸν ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσουμε γνώμη, μιὰ καί, καθὼς θὰ φανῆ, στὸ μεταξὺ δὲν σημειώθηκαν μεταβολές ὥστε νὰ ἀυξηθῆ ἢ νὰ ἐλαττωθῆ ὁ πληθυσμὸς. Εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ 1461 ὑπῆρχαν στὴ Μονὴ ἐξήντα μοναχοί ². Ἐνα ἰταλικὸ κείμενο, γραμμένο πιθανότατα λίγο μετὰ τὸ 1470, πὸν δίνει παρεμπιπτόντως τὸν πληθυσμὸ μερικῶν ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἀναφέρει πὼς ἡ Πάτμος καὶ ἡ Κάλυμνος, καὶ οἱ δυὸ μαζί, εἶχαν τετρακόσιους κατοίκους ³. Στὰ χρόνια πὸν ἀκολούθησαν ἡ κατάσταση δὲν ἄλλαξε. Σὲ μιὰ ἀπανταχούσα πὸν ἀπέλυσε ὁ πάπας Λέων Ι' τὸ 1513 ἀναφέρεται πὼς ἡ Πάτμος εἶχε τότε 130 κατοίκους ⁴.

Τὶς διαπιστώσεις αὐτὲς πρέπει νὰ συνδυάσουμε καὶ μὲ τὴν ἀκόλουθη παρατήρηση: Τὰ παραπάνω ποσὰ φόρων πληρώνονταν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες - κυριάρχους τῶν μερῶν πὸν ἀπαριθμήσαμε, τὰ ὅποια ἀποτελοῦσαν κρατίδια. Στὴν περίπτωσι τῆς Πάτμου κύριος τοῦ νησιοῦ ἦταν ἡ Μονὴ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Συνεπῶς ἡ Πάτμος δὲν μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ κρατίδιο ὅπως τὰ ἄλλα. Ἄν καὶ στὸ ἔγγραφο δὲν γίνεται ἡ παραμικρὴ μνεία τῆς Μονῆς κι ἀναφέρεται ρητὰ πὼς ἡ φορολογούμενη μονάδα ἦταν τὸ χωριὸ (köy) τῆς Πάτμου, ὡστόσο ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσουμε πὼς δὲν εἶχε ἐπέλθει στὸ μεταξὺ καμμιά ἀλλαγὴ στὰ ἐσωτερικὰ τοῦ νησιοῦ καὶ πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀνήκη στὴ Μονή. Γι' αὐτὸ καὶ συμπεραίνουμε πὼς ὁ Matyos, πὸν, σύμφωνα μὲ τὸ φερμάνι, κρατοῦσε τὸν φόρο τῆς Πάτμου, εἶναι ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ματθαῖος γνωστὸς ἀπὸ μιὰ σημείωσή του τοῦ ἔτους 1460 ⁵. Σ' ἓνα καθεστὼς ὅπως τῆς Πάτμου ἦταν φυσικὸ ὁ Σουλτάνος νὰ ἀπευθύνεται στὸν ἡγούμενο ἐπειδὴ τὸν θεωροῦσε ὑπεύθυνο γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ νησιοῦ ⁶. Ὀπωσδή-

1. Δ ο ὑ κ α ς, σελ. 328, 14 - 20 καὶ 330, 20 - 22.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393.

3. Giacomo Rizzardo, *La presa di Negroponte fatta dai Turchi ai Veneziani nel 1470*, Βενετία 1844, σελ. 24 - 25.

4. MM, τόμ. Γ', σελ. 399.

5. Σ α κ κ ε λ ῖ ω ν ο ς, *Πατρ. Βιβλ.*, σελ. 53 καὶ ὑποσημ. 1.

6. Στὴ λατινικὴ μετάφρασι μιᾶς ζητείας τοῦ ἔτους 1502 ἀναφέρεται πὼς ὁ ἐτήσιος φόρος τῆς Πάτμου ἦταν 500 δουκάτα. Τὸ ἴδιο ποσὸ ἀναφέρεται καὶ σὲ ἓνα ἄλλο λατινικὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1513 (MM, τόμ. Γ', σελ. 395 καὶ 398). Δὲν εἶναι βέβαιο πὼς τὸ ποσὸ αὐτὸ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητά. Μεταγενέστερα φερμάνια πιστοποιοῦν πὼς

ποτε πάντως, τὸ φερμάνι ποὺ ἐξετάσαμε, ἐξαιτίας τοῦ φόρου ποὺ ἀναφέρει, μαρτυρεῖ πὼς ἡ Τουρκοκρατία γιὰ τὴν Πάτμο ἀρχισε τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 1453.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ δὲν ἔγινε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ μορφή τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας δὲν ἦταν ἐνιαία στὶς διάφορες περιοχὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Βαλκανίων. Ἀντιθέτως ὑπῆρχε μεγάλη ποικιλία στὶς σχέσεις τῶν ὑποδοῦλων καὶ τῶν κυριάρχων. Εἰδικὰ ἡ Πάτμος στὶς σχέσεις της μὲ τὸν κατακτητὴ παρουσιάζει ἓνα ἰδιότυπο σχῆμα, ποὺ ὀφείλεται στὴν γεωγραφικὴ της θέση καὶ στὴ Μονὴ τοῦ Θεολόγου. Τὸ νησί, ἀπὸ τὸ 1456 τουλάχιστον, ἀνῆκε διοικητικὰ στὸ σαντζάκι τοῦ Μεντεσέ: Ἐνα φερμάνι αὐτοῦ τοῦ ἔτους, ποὺ διατάσσει ἀνακρίσεις στὴν Πάτμο, ἀναθέτει τὸ ἔργο στὸν Σινὰν μπέη, τὸν σαντζάκ μπέη τοῦ Μεντεσέ, καὶ στὸν καδῆ τῶν Παλατίων, τῆς πρωτεύουσας τοῦ Μεντεσέ. Στὰ μεταγενέστερα φερμάνια, τοῦ 1503 καὶ τοῦ 1522, ἀναφέρεται ρητὰ πὼς τὸ νησί ἀνῆκε στὸ καδηλίκι τῶν Παλατίων¹. Ἐξἄλλου ἀπὸ τὰ φερμάνια προκύπτει καθαρὰ πὼς οἱ σουλτάνοι θεωροῦσαν τὴν Πάτμο τμῆμα τῆς ἐπικράτειάς τους καὶ τοὺς κατοίκους της ὑπηκόους τους (*zimmi, haras gūzarları*).

Οἱ Ὀθωμανοί, ἀσφαλῶς χάρη στὴ Μονή, εὐνόησαν τὸ νησί. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιεικὴ φορολογία ποὺ τοῦ ἐπέβαλαν, οἱ σουλτάνοι εἰσάκουσαν διάφορα αἰτήματα τῶν ἡγουμένων, παραχώρησαν προνόμια καὶ ἀντιτάχθηκαν στὴν καταπάτηση τῶν προνομίων αὐτῶν. Ὁ Μωάμεθ Β' μ' ἓνα διάταγμα του, χαμένο σήμερα, ὄριζε νὰ μὴν εἰσπράττεται φόρος γιὰ τὰ τρόφιμα ποὺ ἀγόραζε ἡ Μονή. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1496, ὅταν τὸ παραπάνω διάταγμα εἶχε ἀτονήσει καὶ ὁ ἐφοριακὸς ὑπάλληλος ἀπαιτοῦσε τὸν σχετικὸ φόρο, ὁ τότε ἡγούμενος Γρηγόριος κατέφυγε στὸν Βαγιαζήτ Β' καὶ ἐπέτυχε τὴν ἔκδοση ἐνὸς φερμανιοῦ πρὸς τὸν καδῆ τῶν Παλατίων, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνανεωνόταν τὸ προνόμιο τοῦ μοναστηριοῦ². Ὁ Βαγιαζήτ Β' παραχώρησε στοὺς ἡγουμένους τῆς Μονῆς τὸ δικαίωμα νὰ ἀγοράζουν κάθε χρόνο εἴκοσι μύδια σιτάρι ἀπὸ τὰ Παλάτια. Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1499 ὁ γιὸς του Ἀλεμσάχ δέχθηκε

κατὰ τὰ ἔτη 1557 καὶ 1564 ἡ Πάτμος πλήρωνε 220 φλουριά. Μελλοντικὲς ἔρευνες ἐνδέχεται νὰ φωτίσουν περισσότερο τὸ ζήτημα. Δυστυχῶς ἡ Πάτμος δὲν ἀναφέρεται στὴν πρόσφατη φορολογικὴ μελέτη τοῦ Ö. Barkan, 894 (1488-1489) *yılı cizyesinin tahsilatına ait muhasebe bilançoları*, Belgeler, τόμ. 1, ἀρ. 1 (1964). Ὑπενθυμίζω ὅτι τὸ 1499 ὁ φόρος (*cizye*) τῆς Πάτμου πληρωνόταν κατ' ἀποκοπὴν (*maktu*). Βλ. φερμάνι ἀρ. 5.

1. Βλ. φερμάνια ἀρ. 6 καὶ 11.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 3. Στὸ φερμάνι δὲν ἀναφέρεται ρητὰ πὼς ὁ Γρηγόριος ἦταν ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Συστήθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου λέγοντας. «Εἶμαι παπᾶς (*paraz*) στὴν ἐκκλησία ποὺ ὀνομάζεται Πάτμος». Συμπεραίνουμε πάντως πὼς ἦταν ἡγούμενος, γιὰτὶ συνήθως οἱ ἡγούμενοι παρουσιάζονταν γιὰ νὰ διεκδικήσουν τὰ προνόμια τῆς Μονῆς.

τὸν ἡγούμενο μητροπολίτη Μεθόδιο καὶ μετὰ ἀπὸ αἴτησίν του ἐπιβεβαίωσε τὸ παραπάνω δικαίωμα μὲ εἰδικὸ φερμάνι¹. Ἐξ ἄλλου ὁ Βαγιαζήτ Β' ἔδωσε δικαίωμα στοὺς Πατριῶτες νὰ ἀγοράζουν σιτηρὰ καὶ ὄσπρια ἀπὸ τὶς ἐπαρχίες τοῦ Αἰγαίου. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἀργότερα ἀνανεώθηκε ἀπὸ τὸν Σελῆμ Α' καὶ τὸν Σουλεϊμάν τὸν Μεγαλοπρεπή. Τὰ σχετικὰ φερμάνια τῶν Βαγιαζήτ Β' καὶ Σελῆμ Α' δὲν σώζονται. Σώζεται ὅμως τὸ φερμάνι τοῦ Σουλεϊμάν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μαθαίνουμε τὴν ὑπαρξὴ τῶν δύο προγενεστέρων². Δυστυχῶς ἡ ἀσάφεια στὴν ἔκφρασή του δὲν ἐπιτρέπει νὰ καθοριστῇ ἂν τὸ δικαίωμα ἦταν μόνο γιὰ τὴ Μονὴ ἢ γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ γενικὰ. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1507 οἱ Πατριῶτες (καὶ στὴν περίπτωσή αὐτῇ δὲν καθορίζεται ἂν πρόκειται γιὰ τὴ Μονὴ ἢ τοὺς κατοίκους γενικὰ) διαμαρτυρήθηκαν στὸν Βαγιαζήτ Β', στὴν Ἀδριανούπολη, γιὰ τὴν βαρεῖα φορολογία, ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ ὑπάλληλοι στὶς σκάλες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων, ἐπειδὴ ξεπερνοῦσε ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἔθιμο καὶ νόμος. Ὁ Σουλτάνος διέταξε ἀνακρίσεις³.

Ὅμως ἄλλοι παράγοντες ἐκμηδένιζαν πολλὰς φορὰς τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν εὐνοια τῶν σουλτάνων.

Ἡ ζωὴ στὴν Πάτμο φαίνεται πὼς ἦταν ἐξαιρετικὰ σκληρὴ. Ξέρουμε τουλάχιστον πὼς γύρω στὸ ἔτος 1500 οἱ συνθήκες ἦταν τόσο ἀφόρητες ὥστε ἔγινε σκέψη νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὁλότελα τὸ νησί, ὅπως εἶχε συμβῆ στὶς μέρες τοῦ ἱδρυτῆ καὶ πρώτου ἡγουμένου τῆς Μονῆς ὀσίου Χριστοδούλου. Ἡ Μονὴ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγῃ σὲ ζητεία καθὼς δείχνουν τρία ἔγγραφα. Τὰ δύο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τῶν ἐτῶν 1502 καὶ 1507⁴. Τὸ τρίτο παραδίδεται ἀχρονολόγητο. Θὰ πρέπει πάντως νὰ εἶναι λίγο προγενέστερο, γραμμένο γύρω στὸ 1499⁵. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπανταχούσα, ὅπου περιγράφεται εὐγλωττα ἢ ζοφερὴ κατάσταση: *βία τοῦ τῶν ἀθέων Ἀγαρηῶν ἔθνους, οὐτινος ἐκχυθέντος καὶ γῆς σχεδὸν ἀπάσης καὶ θαλάσσης ἐπιλαβομένου καὶ μηδένα τόπον τῆς αὐτοῦ ληί-*

1. Τὸ φερμάνι τοῦ Βαγιαζήτ Β' δὲν σώζεται. Ἀναφέρεται ὅμως στὸ φερμάνι τοῦ Ἀλεμσάχ. Βλ. φερμάνι ἀρ. 5.

2. Βλ. φερμάνια ἀρ. 9 καὶ 10.

3. Βλ. φερμάνι ἀρ. 7.

4. MM, τόμ. Γ', σελ. 394 - 396.

5. Σ π. Λ ά μ π ρ ο ς, NE 7 (1910), σελ. 45 - 47. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ τῆς ζητείας μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ ἀπὸ τὸ φερμάνι ἀρ. 5 τοῦ ἔτους 1499. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται κάποιος μητροπολίτης Μεθόδιος, ὁ ὁποῖος παρουσιάστηκε ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Ὁ ἡγούμενος ποὺ ὑπογράφει τὴν ζητεία λέγεται ἐπίσης Μεθόδιος καὶ τιτλοφορεῖται συνάμα μητροπολίτης Σμύρνης. Εἶναι κάπως ἀπίθανο νὰ ὑπάρχουν δύο ἡγούμενοι Μεθόδιοι ποὺ νὰ εἶναι καὶ μητροπολίτες. Ἔτσι τὸ τουρκικὸ ἔγγραφο λύνει, νομίζω, τὸ πρόβλημα αὐτοῦ τοῦ μητροπολίτη Σμύρνης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔχουν γραφῆ διάφορα. Ἡ ἡγουμενία τοῦ Μεθοδίου θὰ ἦταν σύντομη. Τὸ 1497 ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς ὀνομάζεται Θεόδουλος καὶ τὸ 1502 Γρηγόριος (MM, τόμ. Γ', σελ. 260 καὶ 394).

σεως ἀπείρατον καταλελοιπότης, ἀλλὰ πάντα καταδουλοῦντος καὶ διαφθείροντος, συνέβη καὶ τὰ ἐνταυθοῖ σεμνεῖα ἐσχάτως περιπεσεῖν συγχύσεσι· καὶ γὰρ ἐς τοσοῦτον ἤλθον ἀπορίας ὑπὸ τε στενοχωρίας ἀρπαγῆς τε καὶ αἰχμαλωσίας, ὥστε καὶ τὰς οἰκήσεις αὐτάς, ἐν αἷς ἡ θεία πολιτεύεται πολιτεία, ὤθησαν καταλιπεῖν ἐρήμους... Ἄλλ' ἐπεὶ τούτων οὕτω διακειμένων, αἰεὶ τὰ χεῖρω προῦβαινε καὶ πανταχόθεν μᾶλλον τῷ καθ' ἡμᾶς χώρῳ μυρία περιειστήκει κακά, γεγόναμεν ὑποτελεῖς φόρου ἀναγκασθέντες τὰ μάλιστα τοῖς βαρβάροις. Ἄλλ' οὐδ' οὕτως ἄνεσιν εὔρομεν.

Ἡ περιγραφή αὐτή, γραμμένη ἀπὸ τὸν ἡγούμενο Μεθόδιο, πού ἐκλιπαρεῖ βοήθεια γιὰ τὴν Μονή, ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Καθὼς εἶδαμε παραπάνω, κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ ΙΕ' αἰώνα ἡ δράση τῶν Τούρκων πειρατῶν στὴν περιοχή τῆς Δωδεκανήσου εἶχε ἐνταθῆ στὸ ἔπακρο. Αὐτὸ βέβαια θὰ εἶχε ἀντίκτυπο στὴν Πάτμο. Οἱ πειρατικὲς ἐπιχειρήσεις, πού ἐμπόδιζαν τὶς ἐπαφές μὲ τὴν Μικρασία, θὰ εἶχαν βαρεῖες συνέπειες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ νησιοῦ. Ἐπιπλέον, συχνὰ οἱ κάτοικοί του πέφταν θύματα τῶν πειρατῶν. Ὁ Μεθόδιος στὴν παραπάνω ἀπανταχοῦσα του παραπονεῖται πικρὰ γιὰ τοὺς Πατμιῶτες, πού σέρνονται αἰχμάλωτοι στὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἀφρική¹.

Ὡστόσο τὸ γεγονός ὅτι ἡ Πάτμος ἀνῆκε στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία θὰ ἀποτελοῦσε κάποια ἀνακούφιση στὴν καταπίεσή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους πειρατές. Οἱ Πατμιῶτες μπορούσαν τουλάχιστον νὰ ζητοῦν τὴν προστασία τοῦ σουλτάνου. Τὰ λίγα ἐγγράφα πού σώζονται φωτίζουν ὡς ἓνα σημεῖο τὶς συνθήκες τῆς ζωῆς τους. Στὸ πρῶτο, ἓνα φερμάνι τοῦ Βαγιαζήτ Β' τοῦ Αὐγούστου 1503, ἀναφέρεται πρὸς βεβαίως ἀπὸ τὴ Μονή στὴν αὐλὴ τοῦ Σουλτάνου γιὰ νὰ κατορθωθῆ ἡ ἀπελευθέρωση τριῶν ἀνθρώπων, πού ἄρπαξαν ἀπὸ τὴν Πάτμο Τούρκοι πειρατές καὶ τοὺς πούλησαν σκλάβους στὰ Παλάτια. Τὸ φερμάνι διατάσσει τὸν καθὴ αὐτῆς τῆς πόλης νὰ τοὺς βρῆ καὶ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ².

Στὸ δεύτερο, τοῦ Νοεμβρίου 1511, βλέπουμε πῶς κάποιος καλόγερος ἀπὸ τὴν Πάτμο παρουσιάστηκε στὴν αὐλὴ τοῦ πρίγκιπα Κορκοῦτ, πού ἦταν τότε ἐγκατεστημένος στὴ Μαγνησία. Σκοπὸς του ἦταν νὰ καταγγεῖλῃ πῶς ἔξι Πατμιῶτες, ἐνῶ θαλασσοπορεύονταν, αἰχμαλωτίστηκαν ἀπὸ τὸν καπετάνιο (reis) Χαμζᾶ. Ἡ προσφυγὴ στὸν Κορκοῦτ ταιριάζει μὲ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει πῶς ὁ πρίγκιπας αὐτὸς προστάτευε τοὺς Τούρκους κουρσάρους. Μὲ τὸ φερμάνι πού ἔβγαλε ὁ Κορκοῦτ, ἀνέθεσε σ' ἓναν ἄλλο καπετάνιο (reis) — προστατευόμενό του, ὑποθέτουμε, — τὸν Χα-

1. Λάμπρος, ΝΕ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 46, 30 - 32. Μολονότι τὸ χωρίο νοσεῖ, τὸ νόημα του εἶναι φανερό.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 6.

τζῆ-Ίλιάς, νὰ συλλάβῃ τὸν Χαμζᾶ καὶ τὴν ὀμάδα του καὶ ἐπὶ πλέον τὸν διέταξε νὰ περιφρουρῇ τοὺς ὑπηκόους τοῦ νησιοῦ Πάτμος, πού πληρώνουν χαράτσι, ἀπὸ τὶς ὀμάδες τῶν πειρατῶν¹. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1522, οἱ Πατμιῶτες ἀναγκάστηκαν καὶ πάλι νὰ καταφύγουν στὸν σουλτάνο. Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ, καθὼς φαίνεται, ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολη. Ἐξαιτίας τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου θὰ ἐπικρατοῦσε σύγχυση στὴν περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου, καὶ μερικοὶ Τοῦρκοι βρῆκαν εὐκαιρία νὰ ἀδικήσουν μὲ διάφορες προφάσεις τὸ νησί. Ὁ σουλτάνος πάντως ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῆς Ρόδου διέταξε νὰ ἐπιβληθῇ ἡ τάξι ἀμέσως².

Παράλληλα στὴν Ὀθωμανικὴ κυριαρχία οἱ Καθολικὲς δυνάμεις φρόντιζαν νὰ προστατεύουν τὴν Τουρκοκρατούμενη Πάτμο, καθὼς δείχνουν διάφορα ἔγγραφα λατινικά³. Τὸ 1457 ὁ πατριάρχης τῆς Βενετίας Λουδοβίκος Scarampa, ἀπέλυσε ἀπανταχούσα μὲ τὴν ὁποία διέτασε νὰ μὴν βλάβῃ κανεὶς τὴν Πάτμο καὶ τοὺς κατοίκους τῆς καὶ ἀπειλοῦσε μὲ ἀφορισμὸ ὅσους τυχὸν δὲν θὰ ὑπάκουαν. Ὁ Scarampa ἦταν τότε ἐπικεφαλῆς τοῦ στόλου τῶν Σταυροφόρων, πού μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ Πάπα Καλλίστου Γ' εἶχε σταλῆ ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ μὲ τὴν ἀπανταχούσα του ἀπέβλεπε στὸ νὰ προφυλάξῃ τὴν Πάτμο ἀπὸ ἐνδεχόμενες βιαιοπραγίες τῶν ἀνδρῶν του⁴.

Τὸ 1461 ὁ πάπας Πίος Β' ἔστειλε ἐπιστολὴ στοὺς ἀρχιεπισκόπους Κρήτης καὶ Κολοσσῶν (ὁ τελευταῖος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶχε τὴν ἔδρα του στὴ Ρόδο) μὲ τὴν ὁποία ἔκανε ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ προστατευθοῦν ἡ Μονὴ καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἀπὸ ἐπιθέσεις καὶ συνιστοῦσε νὰ εἶναι ἀφορισμένοι ὅσοι τυχὸν εἶχαν βλάβῃ τὸ νησί, ὥσπου νὰ ἐπανορθώσουν τὸ κακὸ πού εἶχαν κάνει. Ὁ Πάπας ἀπευθυνόταν στοὺς ἀρχιεπισκόπους τῶν δύο γειτονικῶν πρὸς τὴν Πάτμο Λατινικῶν δυνάμεων, τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κρήτης, ὕστερα ἀπὸ αἴτηση, πού τοῦ εἶχε ὑποβάλει ἡ Μονή, ἡ ὁποία, ὑποθέτομε, θὰ εἶχε λόγους γιὰ νὰ προβῇ σὲ μιὰ τέτοια ἐνέργεια⁵. Ὑπάρχουν καὶ δύο σιγίλλια τῶν ἐτῶν 1508 καὶ 1514, μὲ τὰ ὁποῖα οἱ Μεγάλοι Ματσοτορες, Emeri d'Amboise καὶ Fabritio de Caretto, διατάσσουν τοὺς ὑπηκόους καὶ ὑποτελεῖς τους (subditi e vassalli) νὰ μὴ παρενοχλήσουν ἢ βλάβουν τοὺς κατοίκους τῆς Πάτμου ἀλλὰ νὰ τοὺς θεωροῦν σὰν ὑποτελεῖς (vassalli) τῆς Ρόδου. Οἱ παραβάτες πρόκειται νὰ θεωρηθοῦν ἐπαναστάτες καὶ νὰ τιμωρηθοῦν⁶. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ δείχνουν

1. Βλ. φερμάνι ἀρ. 8.

2. Βλ. φερμάνι ἀρ. 11.

3. Στὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἀναφέρεται σύντομα ὁ G. Hofmann στὴ μελέτη του *Patmos und Rom*, *Orientalia Christiana*, τόμ. 11, ἀρ. 41 (1928), σελ. 48 - 50.

4. MM, τόμ. 5', σελ. 391.

5. MM, τόμ. 5', σελ. 393 - 394.

6. MM, τόμ. 5', σελ. 396 καὶ 400. Ἡ περίπτωση τῆς Μονῆς τῆς Πάτμου, πού ζήτησε τὴν προστασίαν τῶν Ἰωαννιτῶν, δὲν εἶναι ἄλλωστε μοναδική. Ἐγγράφο τοῦ 1415

Ίσως πώς ή Μονή είχε φροντίσει να κατοχυρώσει το νησί απέναντι στις πειρατικές διαθέσεις των Δυτικών, που κι αν ακόμη δεν την παρενοχλούσαν, δεν της έnéπνεαν απόλυτη ασφάλεια.

Οί Καθολικοί δεΐξαν επίσης τὸ ενδιαφέρον τους για τὴν Πάτμο διευκολύνοντας τὸς καλόγερους, που ή Μονή ἔστειλε για ζητεία. Τὸ 1507 ὁ Μέγας Μαΐστωρ Emeri d'Amboise ἔδωσε συστατική ἐπιστολή σὲ δύο μοναχοὺς, που εἶχαν ξεκινήσει μὲ τέτοιο σκοπό, τὴν ὁποία ἀπεύθυνε πρὸς τὸν Πάπα Ἰούλιο Β' καὶ τὸς ἡγεμόνες τῆς Δύσης, καὶ τὸς ἐκκλησιαστικούς καὶ τὸς κοσμικούς¹. Τὸ 1513 ὁ πάπας Λέων Γ' ἔδωσε ἄφεση (ἰνδουλγιέντσια) διακοσίων ἐτῶν σὲ ὄσους θὰ βοηθοῦσαν οἰκονομικά τὴ Μονή².

Ἄς προστεθῆ ἀκόμα πὸς οἱ Ἰωαννῖτες ἐπέτρεψαν στὴν Μονή νὰ ἐκμεταλλεύεται τὸ μετόχι τῆς στῆ Λέρο μὲ τὴν προϋπόθεση βέβαια πὸς θὰ εἰσέπρατταν ἀπ' αὐτὸ φόρους. Ἐπιπλέον, ἀπὸ ἓνα ἔγγραφο τοῦ 1497 προκύπτει πὸς τότε τουλάχιστον εἶχαν ἐπιβάλλει ἔκτακτες ἐπιβαρύνσεις στὰ εἰσοδήματα τοῦ μετοchioῦ, οἱ ὁποῖες φυσικά ἦταν εἰς βάρος τῆς Μονῆς³.

Ἡ Ὄθωμανικὴ κυριαρχία καὶ ἡ ταυτόχρονη προστασία τῶν Δυτικῶν δὲν εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα. Ἡ Πάτμος, ἀπομακρυσμένη καθὼς ἦταν σὲ μιὰ παρυφῆ τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, μικρὴ καὶ ἄγονη, ἦταν φυσικὸ νὰ περνᾷ ἀπαρατήρητη. Οἱ Ὄθωμανοί, ἂν καὶ κυρίαρχοι, θὰ περιορίζονταν στὴν εἰσπραξὴ τοῦ φόρου, χωρὶς νὰ ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὴν κατοχὴ τοῦ νησιοῦ, τὸ ὁποῖο ἄλλωστε δὲν φρόντισαν νὰ ἀξιοποιήσουν στρατιωτικά. Ἀπὸ πουθενά, τουλάχιστον δὲν προκύπτει, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, πὸς για τὴν διεξαγωγὴ τοῦ ἱεροῦ πολέμου στὴ Δωδεκάνησο ὑπολόγισαν στὴν κυριαρχία τους στὴν Πάτμο. Περιορίστηκαν στὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ σὲ ὦρα ἀνάγκης. Τὸ 1477, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς ἐναντίον τῶν Ἰωαννιτῶν, ὁ Ὄθωμανικὸς στόλος ἀγκυροβόλησε ἐκεῖ για μερικὲς μέρες μὲ τὴν πρόθεση νὰ ἀποπλεύσει για νὰ πολιορκήσῃ τὸ Πετρώνιο⁴.

Ἡ ἀπουσία ὅμως στρατιωτικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν Πάτμο ἐπέτρεπε καὶ στοὺς Δυτικούς νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λιμάνι τῆς. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1501 μέρος τοῦ στόλου τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία συμμετεῖχε τότε σὲ Σταυροφο-

μαρτυρεῖ πὸς ἡ Μονή τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὴ Σκύρο εἶχε ζητήσει ἀπὸ τοὺς Ἰωαννῖτες νὰ προστατεύουν τὸ καράβι τῆς. Βλ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἐθωϊκὸς Στόα, Viz. Vrem. 9 (1902), σελ. 135 - 136.

1. MM, τόμ. Γ', σελ. 396.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 398 - 400.

3. Σύμφωνα μὲ τὸ ἔγγραφο ὁ ἐπίτροπος τοῦ μοναστηριοῦ στὴ Λέρο μετὰ ἀπὸ διαταγὴ τοῦ Μεγάλου Μαΐστορα, ἔπρεπε νὰ παρέχῃ στὸν μητροπολίτη Φιλαδελφείας Ἰωακείμ ὀρισμένες ποσότητες τροφίμων. MM, τόμ. Γ', σελ. 260 - 261.

4. Bosio, τόμ. Β', σελ. 367E - 368A.

ρία κατά τῶν Ὀθωμανῶν, ἀγκυροβόλησε στήν Πάτμο¹. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ Πάτμος, τὸ κατοικητήριο τοῦ Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, ἦταν φυσικὸ νὰ συγκεντρῶνῃ τὴν συμπάθεια τῶν Δυτικῶν Χριστιανῶν πού τῆς πρόσφεραν τὴν προστασία τους.

Οἱ Λατῖνοι ὅμως εἶχαν καὶ ἄλλους λόγους νὰ προστατεύουν τὴν Πάτμο, ἄσχετους μὲ τὴ θρησκευτικὴ τους εὐλάβεια. Οἱ καλόγεροι, πού κατοικοῦσαν στήν Μονή, ἦταν συμπαραστάτες στὸν πόλεμο κατά τῶν Ὀθωμανῶν. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πίου Β', πού ἀναφέρθηκε, πληροφορεῖ πὼς οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου παρακολουθοῦσαν τίς κινήσεις τῶν ἀπίστων, μὲ τοὺς ὁποίους γειτόνευαν, καὶ ὅταν διαπίστωναν πὼς ἐτοιμαζόταν καμμιά ἐπίθεση, εἰδοποιοῦσαν τοὺς γείτονές τους Χριστιανοὺς νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὸν κίνδυνο πού πλησίαζε². Ὅτι ἡ Μονὴ ἔδειχνε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ἀλληλεγγύη της πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἐπιβεβαιώνεται κι ἀπὸ ἄλλες πηγές. Ὁ Bosio ἀναφέρει πὼς ὅταν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1454 οἱ Ὀθωμανοὶ συγκέντρωσαν ἓνα μικρὸ στόλο στὰ Παλάτια ἔτοιμοι γιὰ μιὰ ἀπὸ τίς ἐπιδρομές τους, ἡ εἶδηση μαθεύτηκε στὴ Ρόδο χάρις στοὺς Πατμιῶτες³.

Ἀκόμα πὺ χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ εἰδήσεις τοῦ Marino Sanuto. Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό του προκύπτει πὼς στήν κρίσιμη περίοδο τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς (Ἰούνιος - Δεκέμβριος 1522), ὁ ἡγούμενος τῆς Πάτμου στάθηκε ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια πρόσωπα στὸ δίκτυο κατασκοπείας τῶν Χριστιανῶν. Βρισκόταν σὲ ἀρκετὰ πυκνὴ, καθὼς φαίνεται, ἐπαφὴ μὲ τὸν δούκα τῆς Νάξου, στὸν ὁποῖο ἔδινε διάφορες πληροφορίες. Ὁ δούκας μὲ τὴ σειρά του τίς μεταβίβαζε στοὺς Βενετούς. Ὁ Sanuto ἀναφέρει πὼς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1522 οἱ Βενετοὶ εἶχαν μείνει ἀρκετὲς μέρες χωρὶς εἰδήσεις σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκία. Γι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀνθρώπους τους στὴ Νάξο μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ στείλῃ ἀμέσως ὁ δούκας ἓνα μπριγκαντίνι *a quel prior di San Zuan di Palamosa* γιὰ νὰ πληροφορηθῆ μερικὰ νέα ἀπὸ τὴν Ρόδο. Ἀμέσως παρακάτω ὁ Sanuto παραθέτει ὀλόκληρη τὴν ἐπιστολή, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἡγούμενος ἀπάντησε στὸν δούκα στίς 22 Αὐγούστου. Ὁ ἡγούμενος εἶχε μείνει στὴ Ρόδο, στὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλτάνου, σαράντα δύο μέρες — συνεπῶς εἶχε πάει λίγο μετὰ τὴν ἐναρξὴ τῆς πολιορκίας τοῦ νησιοῦ — καὶ ἦταν μόνο ὀκτὼ μέρες πού εἶχε ἐπιστρέψει στήν Πάτμο. Στὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὴ Ρόδο εἶχε δεῖ καὶ εἶχε φροντίσει νὰ μάθῃ κάμποσα πρά-

1. Rossi, *Storia della Marina*, σελ. 27 - 28. Bosio, τόμ. Β', σελ. 552Α.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393 *...quod dum infideles illarum partium loca finitimarum fidelium pro tempore invadere et occupare damnaque diversimode illis inferre procurant, ipsi monachi illorum adventum et progressus vigilantibus studio fidelibus prefatis intimare procurant sicque fideles ipsos a gravibus periculis et intollerabilibus damnis preservant...*

3. Bosio, τόμ. Β', σελ. 246C.

γματα για τους Τούρκους, τα οποία αναφέρει στον δούκα: Πληροφορίες σχετικές με την πορεία των επιχειρήσεων, τις κινήσεις και τις δυνάμεις των έχθρων. Η επιστολή του τελειώνει με μιὰ παράκληση: *Queste cose che habiamo visto scrivemo a vostra Signoria et la pregamo che siano secrete, perchè siamo in la bocha del serpente, azio che non ne ingorgi*¹.

Ἄς σημειωθῆ πὼς ὑπάρχουν δύο Τουρκικὰ φερμάνια τοῦ ἀρχιελοῦ τῆς Μονῆς (ἔχουν ἤδη ἀναφερθῆ), πού ἔχουν ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν σουλτάνο Σουλεϊμάν Μεγαλοπρεπῆ στὸ στρατόπεδο τῆς Ρόδου κατὰ τὸ διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖο, σύμφωνα μὲ τις εἰδήσεις τοῦ Sanuto, ὁ ἡγούμενος βρισκόταν ἐκεῖ. Τώρα πού ἔγιναν γνωστὲς οἱ ὑπηρεσίες πού πρόσφερε ἡ Μονὴ στοὺς Χριστιανούς, γεννιέται ἡ ὑποψία μήπως οἱ λόγοι, πού, σύμφωνα μὲ τὰ φερμάνια, ὁδήγησαν τὸν ἡγούμενο στὴ Ρόδο, ἦταν πρόφαση, ἐνῶ ἡ πραγματικὴ αἰτία ἦταν ἡ ἐνημέρωσή του γιὰ τις κινήσεις τῶν Τούρκων².

Ἡ συνεργασία συνεχίστηκε. Στις 30 Ὀκτωβρίου *quel calogero* ἔγραψε νέα ἐπιστολὴ στὸν δούκα τῆς Νάξου, πού εἶχε στείλει μπριγκαντίνι γιὰ νὰ τὴν παραλάβῃ. Ἀνέφερε καὶ πάλι ἀρκετὰ διεξοδικά, καθὼς φαίνεται, τὴν πορεία τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου καὶ γενικότερα τῶν επιχειρήσεων στὴ Δωδεκάνησο. Μετὰ 10 μέρες τὸ μπριγκαντίνι κόμιζε στὴ Νάξο ἄλλο γράμμα *di quel prior di Pelamosa* μὲ νέα γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τις ἀπώλειες τοῦ ἐχθροῦ³. Φαίνεται πὼς ἡ κατασκοπεία ἦταν καλὰ ὀργανωμένη. Βλέπομε πὼς ὁ ἡγούμενος, καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Μονή, ἦταν σὲ θέση νὰ δίνη πληροφορίες, γεγονόσ πού δείχνει πὼς εἶχε ἀνθρώπους δικούς του, οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦσαν ἀπὸ κοντὰ νὰ πράγματα καὶ τὸν ἐνημέρωναν.

Ὅμως ἡ τοποθέτηση τῆς Πάτμου ἀνάμεσα στοὺς Μουσουλμάνους καὶ τοὺς Χριστιανούς ἔδινε ταυτόχρονα εὐκαιρία γιὰ ἐνέργειες τελείως ἀντίθετες σ' αὐτὲς πού περιγράψαμε. Γιατὶ ἐνῶ ἡ Μονή, καθὼς προκύπτει ἀπὸ τις περιπτώσεις πού εἶδαμε, ἔδειχνε τὴν ἀλληλεγγύη της πρὸς τὸν Χριστιανικὸ κόσμο, βρέθηκαν καὶ κάτοικοι τῆς Πάτμου πού ἐξυπηρέτησαν τοὺς Τούρκους. Ἔτσι, ἂν πιστέψουμε τὸν Bosio, στις ἀρχὲς τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1522, ὅταν οἱ Ἰωαννῖτες περίμεναν μὲ ἀγωνία τὴν ἐπικείμενη ἐπίθεση τοῦ σουλτάνου, ἓνα Πατμιώτικο πλοῖο ἦλθε στὴ Ρόδο μὲ τὸ πρόσχημα νὰ πούλησῃ ἓνα φορτίο δημητριακά. Οἱ ἔμποροι κι οἱ ναῦτες πού ἐπέβαιναν ἐπιβεβαίωσαν στοὺς Ἰωαννῖτες ὅτι ὁ στόλος τοῦ σουλτάνου ἦταν ἔτοιμος, νέο ἤδη γνωστὸ χάρι στὸ δούκα τῆς Νάξου. Ἐπιπλέον ὅμως μπῆκαν στὴν πόλη τῆς Ρόδου γιὰτὶ, καθὼς ἦταν Χριστιανοί, δὲν θεωρήθηκαν ὑποπτοί. Ἀργότερα ὅμως μαθεύ-

1. *I Diarii di Marino Sanuto* (ed. F. Stefani, G. Berchet, N. Barozzi), Βενετία 1892, τόμ. ΛΓ', στ. 467 - 469.

2. Βλ. φερμάνια ἀρ. 10 καὶ 11· κυρίως τὰ σχόλια τοῦ 10.

3. *Sanuto*, ἐνθ' ἄνωτ., στ. 535 καὶ 568 - 569.

τηκε πώς ήταν κατάσκοποι τῶν Τούρκων, σταλμένοι εἰδικὰ γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν τίς προετοιμασίες καὶ τὴν διοργάνωση τῆς ἄμυνας τῆς Ρόδου¹.

Ἄπὸ τὴν περιγραφή πού ἔγινε ὡς τώρα, μὲ βάση τίς πληροφορίες καὶ τοὺς ὑπαινιγμοὺς τῶν πηγῶν, φαίνεται πὼς ἡ ζωὴ στὴν Πάτμο ἀνάμεσα στὴν ἐναρξὴ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴ Ρόδο ἦταν ἐπίπονη. Θὰ μπορούσε ὅμως νὰ παρατηρηθῆ πὼς ἡ μοίρα τῆς θὰ ἦταν πάλι καλύτερη ἀπὸ τὴ μοίρα τῶν ἄλλων μικρῶν νησιῶν τῆς Δωδεκανήσου, πού εἶχαν ἐξασφαλισμένη μόνο τὴν ἀνεπαρκῆ ὑπεράσπιση τῶν Ἰωαννιτῶν. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα πού νὰ ἐπιτρέπουν ἀσφαλέστερα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτό.

Φυσικὰ ὅμως στὴν περίπτωση τῆς Πάτμου περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ τότε κατάσταση τῆς Μονῆς τῆς. Σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν μοναχῶν ξέρουμε πὼς τὸ 1461, ἦταν ἐξήντα². Μιὰ εἰκασία μπορεῖ νὰ διατυπωθῆ σχετικὰ μὲ τὴν σύνθεση τῆς Μονῆς: Φαίνεται πὼς στὴν Πάτμο, κατὰ τὰ χρόνια πού μᾶς ἀπασχολοῦν, ἐγκαταστάθηκαν μητροπολίτες ἀπὸ τὴν Μικρασία, πού θὰ εἶχαν ἀναγκαστῆ νὰ ἐγκαταλείψουν τίς ἑδρες τους. Οἱ μητροπολίτες αὐτοί, καταδιωγμένοι, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε, ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἦταν φυσικὸ νὰ καταφύγουν στὴν ἡμιανεξάρτητη Πάτμο, πού γειτόνευε μὲ τὴ Μικρασιατικὴ παραλία καὶ δὲν εἶχε κυριάρχους Καθολικούς. Ἔτσι ἴσως ἐξηγεῖται ἡ παρουσία δύο ἡγουμένων — ἀνάμεσα στοὺς λίγους γνωστοὺς πού ὑπάρχουν κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα — οἱ ὁποῖοι ἔχουν συγχρόνως τὸν τίτλο τοῦ μητροπολίτη. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ μητροπολίτης Μύρων καὶ κατηγορούμενος Πάτμου Ματθαῖος, πού σὲ ἄλλη περίπτωση ἀναφέρεται ὡς ὑπέριτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Λυκίας καὶ πρόεδρος Καρπάθου καὶ Ναξίας. Διετέλεσε ἡγούμενος τουλάχιστον κατὰ τὰ ἔτη 1454 - 1460³. Ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Μεθόδιος, ὑπέριτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀσίας καὶ πρόεδρος παντὸς Αἰγαίου πελάγους, πού ἦταν ἡγούμενος τὸ 1499⁴. Ἐπιπλέον σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω ὑπόθεση, ἴσως νὰ ἐξηγεῖται ἡ ὑπαρξὴ στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς δύο ἀρχαιότερων ἐγγράφων, πού εἶναι ἐντελῶς ἄσχετα μὲ τὴν Πάτμο⁵. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ συνοδικὴ πράξις ἐκλογῆς τοῦ Μύρων Ματθαίου τὸν Μάιο τοῦ 1384, ὁ ὁποῖος διατέλεσε καὶ πρόεδρος Ρόδου⁶. Τὸ ἄλλο ἡ πράξις ἐκλογῆς τοῦ Φιλοθέου Σταυρουπόλεως τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1430.

1. Bosio, τόμ. Β', σελ. 637E.

2. MM, τόμ. Γ', σελ. 393.

3. Βλ. παραπάνω σελ. 197, καὶ ὑπόσημ. 5.

4. Βλ. παραπάνω σελ. 199, ὑπόσημ. 5 καὶ σελ. 200.

5. Τὰ ἐγγραφα αὐτὰ εἶναι ἀνέκδοτα.

6. Πρβλ. MM, τόμ. Β', σελ. 198.

Τὸ πιθανότερο εἶναι πὼς οἱ μητροπολίτες, γιὰ χάρη τῶν ὁποίων εἶχαν ἐκδοθῆ, ὑποχρεώθηκαν κάποτε ἀπὸ τὴν πίεση τῶν Τούρκων νὰ ζητήσουν καταφύγιο στὴν Πάτμο. Καὶ φυσικὰ ἔφεραν μαζί τους ἐκεῖ τὰ ἔγγραφα.

Σχετικὰ μὲ τοὺς τίτλους τῶν μητροπολιτῶν ποὺ ἀναφέρθηκαν μπορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ παρατήρηση. Ὁ Μύρων Ματθαῖος τοῦ 1384 εἶναι καὶ πρόεδρος Ρόδου. Ἡ περίπτωσή του ὅμως εἶναι ἀβέβαιη μιὰ καὶ δὲν ξέρουμε θετικὰ ἂν βρέθηκε ποτὲ στὴν Πάτμο. Ὁ μεταγενέστερος ὅμως ὁμώνυμός του Μύρων Ματθαῖος, ἡγούμενος τῆς Μονῆς τὸ 1460, ἦταν πρόεδρος *Καρπάθου καὶ Ναξίας*. Ὁ ἡγούμενος καὶ μητροπολίτης Σμύρνης Μεθόδιος γύρω στὸ 1499 εἶναι πρόεδρος παντὸς *Αἰγαίου πελάγους* καί, ὅπως εἶναι γνωστό, παντὸς *Αἰγαίου πελάγους* εἶναι ἡ φήμη τοῦ μητροπολίτη Παροναξίας. Ἄν δὲν πρόκειται γιὰ σύμπτωση, βλέπουμε πόσο σημαντικό κέντρο γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία ἀποτελοῦσε τότε στὸ Αἰγαῖο ἡ Πάτμος. Ἦταν τὸ πιὸ κατάλληλο μέρος γιὰ νὰ κατοικοῦν οἱ διάφοροι ἱεράρχες τοῦ Αἰγαίου, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὶς ἔδρες τους ἐξ αἰτίας τῆς Λατινοκρατίας.

Ἀπὸ τὸ 1522 καὶ πέρα, δηλαδὴ μὲ τὴν ἐκδίωξη τῶν Ἰωαννιτῶν ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἡ περιοχὴ τῆς Δωδεκανήσου δὲν εἶναι πιά θέατρο πολέμου. Μιὰ καινούργια ἱστορικὴ περίοδος ἀρχίζει ποὺ συνεπάγεται γιὰ τὴν Πάτμο καὶ μιὰ διοικητικὴ μεταβολή: Καθὼς δείχνουν τὰ μεταγενέστερα τουρκικὰ ἔγγραφα, δὲν ἀνήκει πιά στὸ σαντζάκι τοῦ Μεντεσέ ἀλλὰ στὸ καδηλίκι τῆς Κῼ. Εἶναι βέβαιο πὼς τὸ νησί ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται ἐπιθέσεις ἀπὸ πειρατὲς καὶ γενικότερα νὰ καταπιέζεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Σχεδὸν ὅλα τὰ φερμάνια ποὺ σώζονται στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς ἔχουν ἐκδοθῆ ὕστερα ἀπὸ διαμαρτυρίες τῶν κατοίκων πρὸς τὸν σουλτάνο πότε γιὰ τὴ μιὰ καὶ πότε γιὰ τὴν ἄλλη κάκωση. Ὅπως δὲν ἔπαυσε ὅμως ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις θὰ βελτίωσε τοὺς ὅρους ζωῆς στὸ νησί. Φαίνεται πὼς καὶ μετὰ τὸ 1522 δὲν ἐγκαταστάθηκαν Τούρκοι στὴν Πάτμο καὶ πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένῃ κάπως ἡμιανεξάρτητη. Γιατὶ στὴν συνθήκη, μὲ τὴν ὁποία τελείωσε τὸ 1540 ὁ Τουρκο-Βενετικὸς πόλεμος, ἀνάμεσα στὰ νησιά ποὺ πρόκειτο νὰ εἰρηνεύσουν μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἀναφέρεται καὶ ἡ Πάτμος μὲ τὸ ὄνομα *Mallu Kilisse* (στὴν Ἰταλικὴ μετάφραση τῆς συνθήκης *Chiesa Ricca*) δηλαδὴ πλούσια ἐκκλησία¹. Ἐξ ἄλλου οἱ ἐπαφῆς μὲ τοὺς Δυτικούς συνεχίστηκαν. Οἱ Ἰωαννῖτες εἰδικότερα, μολονότι δὲν ἦταν πιά γείτονες, ἐξακολουθοῦσαν νὰ προσφέ-

1. Βλ. σχετικὰ L. Bonelli, *Il trattato Turco - Veneto del 1540*, Centenario della Nascita di Michele Amari, Παλέρμο 1910, τόμ. Β', σελ. 336. W. Lehmann, *Der Friedensvertrag zwischen Venedig und der Türkei vom 2. Oktober 1540*, *Bonner Orientalische Studien*, Heft 16, Stuttgart 1936, σελ. 25. A. Bombaci, *Ancora sul trattato Turco-Veneto del 2 Ottobre 1540*, *Rivista degli Studi Orientali*, τόμ. 20, τεῦχος 1 (1942), σελ. 373 - 381.

ρουν στην Πάτμο την προστασία τους από τη Μάλτα ¹. 'Επέτρεψαν μάλιστα στα Πατμιώτικα πλοία να ταξιδεύουν με τη σημαία του τάγματός τους ².

"Όλες αυτές οι προϋποθέσεις αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη του νησιού σ' όλους τους τομείς, που δεν βράδυνε. Τόν ΙΗ' αιώνα ή Πατμιάς Σχολή είναι ένα από τα μορφωτικά κέντρα του 'Ελληνισμού και τὸ νησί ώριμο για τὸν 'Αγώνα.

Τ Α Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

Τὰ παρακάτω ἔγγραφα δὲν θὰ εἶχαν ἔρθει ποτὲ στὴν δημοσιότητα χωρὶς τὴν βοήθεια τοῦ καθηγητῆ κυρίου Alessio Bombaci, πού ἀπὸ πολλὰ χρόνια διευθύνει τὸ τμήμα Τουρκολογίας τοῦ Istituto Universitario Orientale τῆς Νεάπολης. Χάρη στὴν καθοδήγησή του κατόρθωσα νὰ τὰ μεταγράψω καὶ νὰ τὰ μεταφράσω. Δὲν βρίσκω λόγια γιὰ νὰ τοῦ ἐκφράσω τὴν μεγάλη μου εὐγνωμοσύνη.

Εὐχαριστίες ἐπίσης ὀφείλω καὶ στὸν διδάσκαλό μου καθηγητῆ κύριο Paul Wittek, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν καλωσύνη νὰ διαβάσῃ τὶς μεταγραφές καὶ νὰ μοῦ κάνῃ πολυτιμότερες ὑποδείξεις. Τοῦ εἶμαι εὐγνώμων ἀκόμα μιὰ φορά.

Καθὼς θὰ διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης, περιορίζομαι στὸ νὰ δώσω τὸ κείμενο τοῦ κάθε ἔγγράφου, καθὼς παραδίδεται, χωρὶς νὰ προβαίνω σὲ φιλολογικὲς διορθώσεις. Κατὰ τὴν μεταγραφή ἐτήρησα πιστὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ κάθε ἔγγράφου. Τὰ διάφορα ὀρθογραφικὰ σημεῖα (tesdid, hamza κτλ.) καθὼς καὶ τὰ σημεῖα φωνητικῆς ἔχουν τοποθετηθῆ μόνον ὅταν ὑπάρχουν στὰ κείμενα. Εὐρύτερες ἄλλωστε φιλολογικὲς ἢ γλωσσολογικὲς καθὼς καὶ διπλωματικὲς παρατηρήσεις ἀναμένεται νὰ γίνουν ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, πού θὰ ἐνδιαφεροῦν νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ ἔγγραφα ἀπὸ διαφορετικὲς ἀπόψεις. Στὴ μελέτη μου προσπάθησα νὰ ἐξαντλήσω τὶς ἱστορικὲς μαρτυρίες πού παρέχονται.

Θὰ ἦταν ἴσως σκόπιμο νὰ εἰδοποιηθῆ ὁ ἀκατατόπιστος ἀναγνώστης πὼς τὰ 'Οθωμανικὰ ἔγγραφα καὶ γενικότερα τὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς, στὴν ὁποία ἀνήκουν τὰ ἔνδεκα ἀκόλουθα φερμάνια, δὲν χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἰδιαίτερη ἀκριβολογία καὶ πειθαρχία στὴν ἔκφραση. Συχνὰ παρουσιάζουν ἀνακολουθίες σὰν κι αὐτὲς πού γίνονται συνήθως στὸν προφορικὸ λόγο. Στὶς μεταφράσεις προσπάθησα νὰ ἀποδώσω αὐτὸ τὸ ὕφος, ὅσο τὸ δυνατὸ πιστότερα. 'Οπωσδήποτε τὸ νόημα νομίζω πὼς εἶναι καθαρὸ.

1. MM, τόμ. V', σελ. 404.

2. 'Υπάρχει σχετικὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1610 : MM, τόμ. V', σελ. 409 - 410.

Ἡ Ὄθωμανικὴ γραμματεία χρησιμοποιοῦσε διάφορες λέξεις γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ μιὰ ἔγγραφη διαταγὴ τοῦ σουλτάνου: *tenki*, *nişan*, *hüküm*, *emr*, *hatt*, *biti*, *ferman*. Ἀπὸ αὐτὲς μόνο ἡ λέξη *ferman* πέρασε στὰ νέα Ἑλληνικά, *φιρμάνι*. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ Μεταβυζαντινοὺς χρόνους ἡ ἔγγραφη σουλτανικὴ διαταγὴ ἀποδιδόταν ὡς «αὐθεντικὸς ὀρισμὸς» ἢ ἀπλῶς «ὀρισμὸς»¹. Τὸν ὄρον αὐτὸ χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ καλόγεροι, καθὼς μαρτυροῦν τὰ σημειώματα σὲ τρία ἀπὸ τὰ παρακάτω ἔγγραφα (ἀρ. 1, 3, 7). Τὸν χρησιμοποιῶ κι ἐγὼ κατὰ τὴν παρουσίαση τῶν ἐγγράφων ὡς τὸν καταλληλότερο.

Ὑπενθυμίζω πὼς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου, τὸ ὁποῖο σήμερα βρίσκεται στὴ Μονή. Τὸ Κοινὸ τῆς Πάτμου ἐμφανίζεται διαμορφωμένο ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΖ' αἰῶνα² καὶ τὸ ἀρχεῖο του περιλάμβανε κάθε λογῆς ἔγγραφα, πού ἀναφέρονται συχνὰ σὲ τελείως εἰδικὲς ὑποθέσεις, ἄσχετες μὲ τὸ νησί καὶ τὴν Μονή. Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχω ἐκθέσει (σελ. 196 - 197), τὰ παλιότερα ἔγγραφα σχετίζονται μὲ τὴν Μονή, καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν τὴν ἀναφέρουν, ἐφόσον αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν ἀρχὴν στὸ νησί. Παραμένει ὅμως προβληματικὸ ἂν τὰ *φιρμάνια*, πού ἀναφέρουν ἄοριστα τοὺς «ἀπίστους τῆς Πάτμου», ἔχουν ἐκδοθῆ γιὰ τὴν Μονή ἢ γιὰ τὸ Κοινὸ, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάστασις δὲν εἶναι ἀκόμα γνωστὴ. Τὸν ΙΖ' αἰῶνα τὸ Κοινὸ, πού εἶχε ἀποκτήσει στὸ μεταξύ ὄντοτητα, ἐφρόντισε, καθὼς φαίνεται, νὰ προμηθευθῆ ἀντίγραφα *φιρμανιῶν* τῆς Μονῆς — ὅπως τὰ παρακάτω ἀρ. 1 καὶ 3 — τὰ ὁποῖα θὰ τοῦ ἦταν χρήσιμα.

1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β'

858, 1-10 Ραμαζάν: 1454, 25 Αὐγούστου - 3 Σεπτεμβρίου

Ὁ Ματθαῖος, πὸν κρατᾷ τὸν φόρο τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 857 (1453), διατάσσεται νὰ παραδώσῃ σαράντα φλουριά στὸν δούλο τοῦ Σουλτάνου, τὸν Ἀλῆ.

1. Βλ. π.χ. τὴν χρῆση τοῦ ὄρου ἀπὸ τὸν Μάρκο Εὐγενικό: ἐκδ. L. Petit, *Patriologia Orientalis*, τόμ. ΙΖ', τεῦχος 2 (1923), σελ. 480. Ἐπίσης ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Μαλαξό: *Historia Politica et Patriarchica Constantinopoleos*, ἐκδ. Bekker, Βόννη 1849, σελ. 82, 6.

2. Β. Ν. Παναγιωτοπούλου, Ἀρχεῖο Μονῆς Ἰωάννου Θεολόγου Πάτμου (Ταξινομήσις καὶ Φωτογράφισις), Ὁ Ἑραριστής, ἔτος Γ', τεῦχος 15/16 (1965), σελ. 145 - 156. Τὸ παλιότερο φορολογικὸν κατάστιχο τοῦ Κοινοῦ Πάτμου πού ἀναφέρεται εἶναι τοῦ ἔτους 1609 (σελ. 154).

Ἐπίσημο ἀντίγραφο τοῦ ἔτους 1637, τὸ ὁποῖο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου, ὅπως πιστοποιοῦν σημεῖωμα καὶ σφραγίδα στὸ δεξιὸ περιθώριο. Χαρτί 0,415×0,185. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: *Τὸ εἶσο τοῦ ὄρισμοῦ τοῦ σουλτὰ Μεεμέτι τὸν ἔχαρατζόθι το νισι μα περι να παρι τι Μπολι διὰ χρυσᾶ - 40 - 1637.* Φωτ. 15.

صورت حکم شریف مرحوم و مغفور له فاتح سلطان
محمد خان غازی

باتنوس کوینوڪ اغستوس اولندن سنه سبع و خمسين و ثمانمائه قسطنین ||² دوتان ماتبوس توقيع همایون واصل اولیجاق بلاسن که مذکور کویک ||³ قسطندن اوزروکده مقرر اولان قرق فلوری کی دارنده مثال وجب ||⁴ الامتثال قلوم علی واردوغي کبی عذر و بهانه ایتمیوب بی قصور ||⁵ تسلیم ایداسن فی الجملة بوجه من الوجوه تاخیر و تهاون قلوب ||⁶ مذکور قلوبی اکلمیاسین شویله بلاسن بتی تحقیق بلب علامت ||⁷ شریف اوزره اعتماد قلوب انقیاد ایداسین تحریراً فی اوایل ||⁸ رمضان المبارک لسنه ثمان و خمسين و ثمانمائه

بیورت
صوفیه

طبق اصله الخطیر زبره الحقیق الیه سبحانه جلال الدین محمد بن علی الشهریر بلیتی زاده القاضی بمحروسه استانکوی مع باطنوس عفی عنهما

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ἀντίγραφο τοῦ τιμημένου διατάγματος τοῦ μακαρίτη καὶ συγχωρημένου πορθητῆ σουλτάνου Μωάμεθ-χάν, τοῦ μαχητῆ τοῦ Ἰσλάμ. Ὁ Ματθαῖος (Matyos), πὸν κρατᾶ τὸν φόρο (qist) τοῦ χωριοῦ τῆς Πάτμου ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους 857.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς ἃς ἔχης ὑπόψη σου νὰ παραδώσης, χωρὶς δικαιολογίες καὶ ἄψογα, τὰ σαράντα φλουριά, πὸν ἔχουν κατακυρωθῆ σὲ σένα ὡς φόρος τοῦ παραπάνω χωριοῦ, ἀμέσως μὲ μόλις φθάσει ὁ δοῦλος μου Ἀλῆς, ὁ κομιστῆς τοῦ διατάγματος, στὸ ὁποῖο πρέπει ὑπακοή. Μὲ κανένα τρόπο, ἀναβάλλοντας καὶ ἀμελώντας, νὰ μὴν καθυστερήσης τὸν παραπάνω δοῦλο μου.

Αὐτὰ νὰ ἔχῃς ὑπόψη, νὰ ἀναγνωρίσης τὴν ἀβθεντικότητα τοῦ ὀρισμοῦ (*biti*) καὶ νὰ πιστέψῃς στὸ τιμημένο μου σύμβολο καὶ νὰ ὑπακούσῃς.

Γράφηκε κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἐδλογημένου Ραμαζάν τοῦ ἔτους 858.

Στὸ στρατόπεδο τῆς Σόφιας.

Ἀκολουθεῖ τὸ σημείωμα ποὺ πιστοποιεῖ πὼς τὸ ἀντίγραφο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου.

ΣΧΟΛΙΑ: Σχετικὰ μὲ τὸν φόρο ποὺ πλήρωνε ἡ Πάτμος στοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τὰ λοιπὰ προβλήματα τοῦ φερμανιοῦ αὐτοῦ βλ. παραπάνω σελ. 195 - 198. Τὸ ἔγγραφο χαρακτηρίζεται ὡς *biti* (στ. 6) ποὺ εἶναι συνώνυμο τῆς λέξης *ferman* (φιρμάνι). Ἔχει ἐκδοθῆ στὴ Σόφια, ὅπου βρισκόταν ὁ Μωάμεθ Β' κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Σέρβων. Βλ. τὸ ἄρθρο μου *The First Serbian Campaigns of Mehmed II*, *Annali dell'Istituto Orientale di Napoli*, νέα σειρά, τόμ. 14 (1964), *Scritti in onore di Laura Veccia Vaglieri*, σελ. 837 - 840.

Τὸ ἀντίγραφο θὰ ἔγινε πιθανότατα ὕστερα ἀπὸ κάποια φορολογικὴ μεταβολὴ ποὺ ἴσως ἐπέβαλαν οἱ Τοῦρκοι, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας οἱ Πατμιῶτες θὰ ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποδείξουν πόσο φόρο πλήρωναν κατὰ τὰ παλιότερα χρόνια. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ παρακάτω ἔγγραφο ἀρ. 3, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀντίγραφο καμωμένο τὸ ἴδιο ἔτος (1637) καὶ ἀναφέρεται ἐπίσης σὲ φορολογικὸ ζήτημα. Ἄλλωστε περίπτωσις φορολογικῆς καταπίεσις ἀντιμετώπισαν στὰ ἴδια περίπου χρόνια οἱ κάτοικοι ἄλλου νησιοῦ τῆς Δωδεκανήσου, τῆς Σύμης. Βλ. Δ. Χ α β ι α ρ ᾱ, *Σουλτανικὰ φερμάνια περὶ τῶν προνομίων τῆς νήσου Σύμης καὶ τῶν λοιπῶν Νοτίων Σποράδων*, ΔΙΕΕ 6 (1901), σελ. 331 - 332. Τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔγγραφο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ Κοινοῦ δείχνει πὼς ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ ἀποδείξεις σχετικὲς μὲ τὴν παλιότερη φορολογία ἦταν τὸ Κοινὸ τῆς Πάτμου. Τὸ πρωτότυπο τοῦ ἐγγράφου θὰ βρισκόταν στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς (βλ. σελ. 197 - 198). Δὲν σώζεται σήμερα.

Τὸ φερμάνι εἶναι γνωστὸ ἐδῶ καὶ ἕναν αἰῶνα περίπου. Ὁ Σακκελίων μάντεψε τὴν ἀξία του καὶ ἀφοῦ τὸ ἀντέγραψε προσεκτικότερα σὲ διαφανὲς χαρτὶ ἔδειξε τὸ ἀντίγραφό του στὸν Τοῦρκο καϊμακάμη τῆς Κῶ, ὁ ὁποῖος, μὴ ξέροντας παλαιογραφία, αὐτοσχεδίασε σημαντικὰ τὸ περιεχόμενό του. Ἔτσι ἕνα σχετικὸ δημοσίευμα τοῦ Σακκελίωνος, ὁ ὁποῖος στηρίχθηκε καλῶς σὲ ὅσα τοῦ εἶπε ὁ καϊμακάμης, δὲν ἔχει σήμερα ἐνδιαφέρον παρὰ μόνον γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ἀρχείου τῆς Μονῆς. Βλ. Ι. Σ α κ κ ε λ ῖ ω ν ο ς, *Μεχμέτου Β' τοῦ Πορθητοῦ φερμάνιον*, Πανδώρα 16 (1866), σελ. 529 - 533. Τὸ ἀντίγραφο τοῦ Σακκελίωνος βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς μὲ ἰδιόχειρη σημείωσή του.

2. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β΄

870, 1 Ρεβιουλεββέλ : 1465, 22 Ὀκτωβρίου

Ὁ σαντζάκ-μπεης τοῦ Μεντεσέ Σινάν καὶ ὁ καδῆς τῶν Παλατίων διατάσσονται νὰ ἐνεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὸν ἀδελφὸ κάποιου Γιουνούς, ποὺ πουλήθηκε ὡς δοῦλος ἀπὸ Πατμιῶτες.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,345×0,142. Ἔχει ἀποκοπῆ τὸ ἄγραφο τμῆμα πάνω ἀπὸ τὸν τουρᾶ. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση καλή. Φωτ. 16.

محمد بن مراد خان
المظفر دائماً

افتخار الامراء والاكابر حاوی المعالی والمفاخر منتشا ایلی سنجاغی بکی سنان بك
||² زید قدره و مفخر القضاء والحکام مظهر الشرایع و الاحکام مولانا بلاط
||³ قاضیسی دام فضله توقیع همایون واصل اولیجاق معلوم اولاکي دارنده ||⁴ مثال
شریف بلمک اورن کوبندن یونس نام کمنسه کلوب قاپومه ||⁵ بأطناز اطاسی
کافرلی ایلیلک کافرلر قردشوم صاتالر ||⁶ دیو بلدردی ایله اولسه بیوردم کی
خصمایی برابر ایدب ||⁷ شرعله تفتیش ادهسز کورهسز برهوجب شرع نه ||⁸ لازم
اولسه یرنه قویاسز اکر بر کره صورلب شرعه ||⁹ موافق فصل اولمش اسه مقرر
قلاسز علامت ||¹⁰ شریف ازره اعتماد ادهسز تحریراً فی غرة ||¹¹ ربیع الاول سنه
سبعین و ثمانمائه هجریه

بیورت
مغلقره

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Μωάμεθ, γιὸς τοῦ Μουράτ-χάν, πάντοτε νικητῆς.

Τὸ καύχημα τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν μεγάλων, ποὺ συγκεντρώνει ὑψηλὲς ἀρετὲς καὶ δόξεις ὁ Σινάν-μπεης, ὁ σαντζάκ-μπεης τῆς χώρας τοῦ Μεντεσέ — ἄς αἰδηθῆ ἡ ἀξία του. Καὶ τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακηρύσσει τὸν ἱερὸ νόμο καὶ τοὺς ὀρισμούς, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ἄς διαρκέσει ἡ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἃς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ὁ κομιστῆς τῆς τιμημένης μου γραφῆς, κάποιος μὲ τὸ ὄνομα Γιουνούς, ἀπὸ τὸ χωριὸ ...¹ ἦλθε καὶ γνωστοποίησε στὴν Πύλη μου: «οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ τῆς Πάτμου πούλησαν τὸν ἀδελφὸ μου σὲ ἀπίστους ὑπηκόους [τῆς αὐτοκρατορίας]».

Ἄν εἶναι ἔτσι διέταξα: Νὰ ἀντιπαρατάξετε τοὺς ἀντιδίκους καὶ νὰ κάνετε ἀνακρίσεις σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο. Νὰ φροντίσετε νὰ τακτοποιήσετε ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖο, σύμφωνα μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἱεροῦ νόμου. Ἄν μιὰ φορὰ ἔγινε ἀνάκριση καὶ ἀποφασίσθηκε σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο, νὰ ἐπιβεβαιώσετε. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὴν πρώτη ἡμέρα τοῦ Ρεβιουλεββέλ τοῦ ἔτους 870.
Στὸ στρατόπεδο τῆς Μάλκαρα.

ΣΧΟΛΙΑ: Δυστυχῶς δὲν μπόρεσα νὰ διαπιστώσω ποιὸ ἦταν τὸ χωριὸ τοῦ Γιουνούς (στ. 4). Ἡ περίπτωση στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ ἔγγραφο εἶναι ἰδιότυπη καὶ φυσικὰ πρέπει νὰ ἐνταχθῆ στὴν ἀνώμαλη περίοδο τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν αἰχμαλωσιῶν, πού προσπάθησα νὰ περιγράψω παραπάνω στίς σελ. 185 - 192. Ἡ ἰδιουπία ἔγκειται στὸ ὅτι τὸ ἐπεισόδιο τοῦ πούληματος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιουνούς φαίνεται πὼς ἔγινε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὅπως δηλώνει τὸ ἔγγραφο, οἱ Πατμιῶτες (πού ἦταν τότε ὑπῆκοοι τοῦ σουλτάνου) πούλησαν σὲ ἀπίστους (Χριστιανούς ἢ Ἑβραίους) ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας (illik kâfirler) τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γιουνούς. Αὐτὴ ἡ πράξη θὰ ἦταν δύσκολη ἂν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιουνούς ἦταν Μουσουλμάνος. Ἡ περίπτωση λοιπὸν τοῦ ἔγγραφου αὐτοῦ, πού ἐξέδωσε ὁ Σουλτάνος ἀπὸ τὴν γνωστὴ Θρακικὴ πόλη Μάλκαρα, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἀνωμαλίας πού ἐπικρατοῦσε στίς περιοχὲς γύρω ἀπὸ τὸ Νοτιοανατολικὸ Αἰγαῖο, ὅπου εἶναι τὸ πιθανότερο πὼς πούληθημε ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιουνούς.

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β΄

902, 16 Σαφέρ : 1496, 24 Ὀκτωβρίου

Ὁ καθῆς τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ ἐξετάσῃ τὴν φορολογία, στὴν ὁποία ὑποβαλλόταν ἡ Μονὴ Πάτμου γιὰ τὶς προμήθειές της σὲ τροφίμα καὶ ἄλλα εἶδη.

Ἀντίγραφο τοῦ ἔτους 1637, ὅπως καὶ τὸ παραπάνω ἀρ. 1. Ἐγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο καθῆ Κῶ καὶ Πάτμου, καθὼς πιστοποιοῦν τὸ σημεῖωμα καὶ ἡ σφρα-

1. Δὲν ἔχει διαβαστῆ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ.

γίδα στο δεξιό περιθώριο. Χαρτί 0,415×0,185. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση άριστη. Στην πίσω επιφάνεια σημειώματα τοῦ ΙΖ' αἰ. Ἑλληνικό: 1637 το εἶσο του ορισμου του σολτα Μπαγιαζιτι δια να περνομε σιταρι απο τα Παλατια και να μι πλερονομε κονμερκι. Τουρκικό με Ἀραβικά ψηφία: *Zahire kismindan bas hususiciün olan emrin süredidir* (=Ἀντίγραφο τῆς διαταγῆς γιά τὸ ζήτημα τοῦ φόρου ἀπὸ τὰ εἶδη τῶν προμηθειῶν). Φωτ. 17.

صورت حکم شریف

افتخار القضاء و الاحكام مبین الشرايع و الاحكام مولانا بلاط قاضیسی د[ام] فضله توقيع رفیع ||² واصل اولیجاق معاوم اولاکى الحالة هذه غورغوری نام پاپاس درکاه معلامه ||³ کلوب باطنوس آدلو کلیساده پاپاسم بوندن اول سلطان محمد زماننده ||⁴ بر حکم صدقه اولنمش ایدی که کلیسایه کلان زواده ایچون و زواده ||⁵ جنسندن باج النمیہ دیو ایله اولسه شمدیکحالده مذکور کلیسایه اطرافدن ||⁶ نه اورساوز هر یوک باشنه باج عاملی اولان ایکی [] الور بزه بغایت ||⁷ ظلم در دیوشکایت ایلدی ایله اولسه کرکدرکه بو خصوصی اوکات وجهله ||⁸ تفتیش و تفحص ایدوب کوره سز مذکور کلیسانک ذخیره سی خصوصنده ||⁹ اولدن نه وجه ازره اولی کلمش ایسه کیر و اول وجه اوزره اتدرب خلاف ||¹⁰ عادت قدیمه ایش ایتدرمیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز ||¹¹ تحریراً فی الیوم السادس عشر شهر صفر المظفر سنه اثنی و تسعمائه

بمقام
قسطنطينیه

طبق اصله الخطير زيره الفقير اليه سبحانه محمد بن علي القاضي بمحروسة
استانکوی مع بطنوس عفی عنهما

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Ἀντίγραφο τιμημένου διατάγματος.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ὁ εἰσηγητῆς τῶν ἱερῶν νόμων καὶ τῶν ὀρισμῶν, ὁ κύριός μας, ὁ καθῆς τῶν Παλατίων — ἄς διαρκέσῃ ἡ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι τώρα ἦλθε στὴν ὑψηλὴ Αὐλὴ μου ἕνας παπᾶς μὲ τὸ ὄνομα Γρηγόριος (Gurigori) καὶ

παραπονέθηκε λέγοντας: «Είμαι παπᾶς στὴν ἐκκλησία ποὺ ὀνομάζεται Πάτμος. Κατὰ τὸ παρελθόν, στὰ χρόνια τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ, δόθηκε ὡς ἔλεος ἓνα διάταγμα, ποὺ ἔλεγε νὰ μὴν εἰσπράττεται κομμέρκι (βαξ), γιὰ τὶς προμηθειες ποὺ ἔρχονται στὴν ἐκκλησία καὶ γιὰ τὰ εἶδη τῶν προμηθειῶν. Ἄν εἶναι ἔτσι, στὴν παρούσα κατάσταση, αὐτὸς ποὺ εἶναι εἰσπράκτορας τοῦ κομμερκίου (βαξ amili) γιὰ ὅτιδήποτε κι ἂν πάρουμε ἀπὸ τὰ περὶχωρα γιὰ τὴν ἐκκλησία ποὺ ἀναφέρθηκε παίρνει δύο¹... γιὰ κάθε φορτίο καὶ μᾶς καταπιέζει πάρα πολὺ.

Ἄν εἶναι ἔτσι πρέπει νὰ κάνετε γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἀνακρίσεις καὶ ἐξετάσεις μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο καὶ νὰ φροντίσετε γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ στὸ ζήτημα τῶν προμηθειῶν τῆς ἐκκλησίας, ποὺ ἀναφέρθηκε, μὲ ὅποιον τρόπο γινόταν κατὰ τὸ παρελθόν καὶ πάλι αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ ἐφαρμόσετε. Νὰ μὴν ἀφήνετε νὰ ἐνεργήσουν ἀντίθετα στὸ παλιὸ ἔθιμο. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη καὶ νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τὴν δεκάτη ἕκτη ἡμέρα τοῦ ἐνδόξου μηνὸς Σαφέρ τοῦ ἔτους 902.
Στὴν κατοικία τῆς Κωνσταντινούπολης.

Ἄκολουθεῖ τὸ σημεῖωμα ποὺ πιστοποιεῖ πὼς τὸ ἀντίγραφο ἔγινε ἀπὸ τὸν καδῆ τῆς Κῶ καὶ Πάτμου.

ΣΧΟΛΙΑ: Δὲν εἶναι παράδοξο τὸ ὅτι ἡ Μονὴ τῆς Πάτμου ἀναφέρεται ὡς ἐκκλησία καὶ ὁ μοναχὸς ἦ, τὸ πιθανότερο, ὁ ἡγούμενος Γρηγόριος ὡς παπᾶς. Ἡ Ὄθωμανικὴ γραμματεία δὲν ἀκριβολογοῦσε ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὀρολογία, ὅπως καταφαίνεται κι ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα.

Βαξ (στ. 5) σημαίνει τουρκικὰ τὸν φόρο γενικά, εἰδικότερα ὅμως τὸν φόρο γιὰ τὴν ἀγοραπωλησία ἐμπορευμάτων στὶς ἀγορὲς τῶν πόλεων. Βλ. τὸ σχετικὸ ἄρθρο στὴν νέα Encyclopédie de l'islam (badj) γραμμμένο ἀπὸ τὸν M. F. K ö r ü l ü. Στὴ μετάφραση τὸν ἀπέδωσα μὲ τὸν ὄρο κομμέρκι παίρνοντας ὡς βάση τὸ σημεῖωμα τῆς πίσω ἐπιφάνειας τοῦ ἐγγράφου. Δυστυχῶς ὁ γραμματικὸς ποὺ ἔκανε τὸ ἀντίγραφο παρέλειψε τὴ λέξη ποὺ δήλωνε τί εἰσέπραττε ὁ ὑπάλληλος τοῦ κομμερκίου (στ. 6). Πιθανότατα πρόκειται γιὰ τὴν λέξη akçe δηλαδὴ ἄσπρα. Ἄλλα σχόλια γιὰ τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 198 - 199 καὶ 210.

Μνημονευόμενα ἔγγραφα: Φιρμάνι τοῦ Μωάμεθ Β', ποὺ διέταξε νὰ μὴν εἰσπράττεται κομμέρκι γιὰ τὶς προμηθειες τῆς Μονῆς (στ. 3 - 5). Δὲν σώζεται σήμερα στὸ Ἄρχεῖο τῆς Μονῆς.

1. Γιὰ τὴν λέξη ποὺ ἔχει παραλειφθῆ βλ. τὰ σχόλια.

4. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ¹ ΑΔΕΜΣΑΧ

902, 11 - 20 Ζουλκάδε: 1497, 11 - 20 'Ιουλίου

Ὁ καθῆς καὶ ὁ σοῦμπασης τῶν Παλατίων διατάσσονται νὰ ἐνεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικά με τὴν ἐπίθεση καὶ τὸν φόνο, ποὺ ἔγιναν στὸ σπίτι κάποιου Νικόλα.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,352×0,155. Ἔχει ἀποκοπῆ τὸ ἄγραφο τμήμα πάνω ἀπὸ τὸν τουρᾶ. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα πολὺ μεταγενέστερο: ἄχρηστον φιομάνι παλαιόν. Φωτ. 18.

علم شاه بن بايزيد خان المظفر دائما

افتخار القضاة و المحكام مبيّن الشرايع و الاحكام المخصوص بعناية الملك
العلام مولانا بلاط قاضي دام فضله ||² و مفخر الزعماء و الاماجد سوباشيسى
زيد قدرته توقيع رفيع واصل اوليجاق معلوم اولاكم شمدكيچالده ||³ نفس بلاطده
اولان خراج كذا لرم دن نيقوله نام ذمى قاپومه كلوب بعض كمنه لر
اتفاق ادب ||⁴ فمه و دينه شتم اتدوك ديو خلاف واقع بكآ افترا و بهتان ادب
ظلم و جبر انمك استدلر و اوم ||⁵ اوزرنه كلوب بر او علمه تعدى يتشدر ب قتل
اتديار عظيم حيف اولدي ديو عرض اتدوكى سبدن ||⁶ بو حكم شريفم ويرب
بيوردم كى بو خصوصاري تفتيش ادب كوره سز تزوير و تلبيسله حيف اولملو
ايلمياسز ||⁷ اكر زياده تعرض ايدرلريسه برآبر قوشوب بونده قاپومه كوندره سز
كلوب بونده تفتيش اولنه ||⁸ شيله بلاسز و اوغلين هلاك اتدوكلري دخى واقع
ايسه اصليله يرب قاپومه عرض اده سز ||⁹ بر ذرلو دخى اتمياسز تكرار قاپومه شكايته
كلملو ايلمياسز متمردي عرض اده سز ||¹⁰ شيله بلاسز بر دفعه شرعله فصل اولمش
قضيه ايسه بقا اده سز تحريراً فى اواسط ذى القعدة ||¹¹ سنه اثنى و تسعمائه

بمقام
صارداوا

1. Γιου του σουλτάνου.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: 'Αλεμσάχ, γιός του Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακηρύσσει τὸν ἱερὸ νόμο καὶ τοὺς ὀρισμούς, ποὺ ἀπολαμβάνει ἰδιαιτέρως τὴν συμπαράσταση τοῦ βασιλιᾶ τοῦ πάνσοφου, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων — ἄς διαρκέσῃ ἡ ἀρετὴ του. Καὶ τὸ καύχημα τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπιφανῶν, ὁ σούμπασης [τῶν Παλατίων] — ἄς ἀδξῆθῃ ἡ δύναμή του.

Μὲ τὴν ἄφιξη τῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι τώρα, ἦλθε στὴν Πύλη μου κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους μου (*zimmi*) τῆς πόλης τῶν Παλατίων, ποὺ πληρώνωνν χαράτσι, μὲ τὸ ὄνομα Νικόλα καὶ ἀνέφερε τὰ ἐξῆς: «μερικοὶ μαζεύτηκαν καὶ λέγοντας ὅτι τοὺς βροίσαμε, τοὺς ἴδιους καὶ τὴν θρησκεία — ἀντίθετα στὴν πραγματικότητα — μὲ συκοφάντησαν καὶ μὲ διέβαλαν καὶ θέλησαν νὰ καταπιέσουν καὶ νὰ βιαιοπραγήσουν. Καὶ ἐπιτέθηκαν κατὰ τοῦ σπιτιοῦ μου καὶ πρόσβαλαν καὶ σκότωσαν ἓνα γιό μου. Ἔγινε μεγάλη ἀδικία».

Γι' αὐτὸ ἔδωσα αὐτὸ τὸ τιμημένο μου διάταγμα καὶ διέταξα: Νὰ κάνετε ἀνακρίσεις γιὰ τὸ ζήτημα καὶ νὰ ἐνεργήσετε ὥστε νὰ μὴν γίνεταὶ ἀδικία μὲ δόλο καὶ ἀπάτη. Ἄν ἐπιτίθενται βίαια νὰ τοὺς στείλετε μαζί ἐδῶ στὴν Πύλη μου. Ὅταν ἔλθουν, νὰ γίνῃ ἐδῶ ἡ ἀνάκριση. Αὐτὰ νὰ γνωρίζετε. Κι ἂν πραγματικὰ σκότωσαν τὸν γιό του νὰ γράψετε μὲ ἀποδείξεις καὶ νὰ ἀναφέρετε στὴν Πύλη μου. Νὰ μὴν κάνετε διαφοροτικά. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἀναγκασθοῦν νὰ ἔλθουν καὶ πάλι στὴν Πύλη μου γιὰ παράπονα. Νὰ ἀναφέρετε ὅποιον ἐπαναστατεῖ. Ἄν εἶναι ζήτημα ποὺ μιὰ φορὰ ἀποφασίσθηκε σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο, νὰ τὸ καταθέσετε.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ζουλκάδε τοῦ ἔτους 902.
Στὴν κατοικία τῶν Σάρδεων.

ΣΧΟΛΙΑ: Τὸ φερμάνι αὐτὸ καθὼς καὶ τὰ ἀρ. 5 καὶ 8 ἀποτελοῦν ἀρκετὰ σπάνιο εἶδος Ὀθωμανικῆς διπλωματικῆς, ἐφόσον πρόκειται γιὰ φερμάνια, ποὺ ἔχουν ἐκδώσει Ὀθωμανοὶ πρίγκιπες μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ διοικητῆ ἐπαρχίας. Ὡς τώρα μόνο ἓνα τέτοιο ἔχει ἐκδοθῆ στὸ *Bulleten* 5 (1941), σελ. 108 - 9, 126 - 7: Πρὸβλ. τὸ ἄρθρο *farman* γραμμένο ἀπὸ τὸν U. H e y d στὴν νέα *Encyclopédie de l'Islam*. Γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν γιῶν τοῦ σουλτάνου μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ διοικητῆ στὶς διάφορες ἐπαρχίες τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους βλ. İ. H. U z u n c a r s ı l ı, *Osmanlı devletinin saray teşkilatı*, Ἄγκυρα 1945, σελ. 116 - 143.

Ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἐκδότη τοῦ φερμανιοῦ, τὸν γιό τοῦ Βαγιαζήτ Β' Ἀλεμσάχ. Τὸ ὄνομά του δὲν ἔχει ἀποτελέσει λῆμμα στὶς Ἐγκυκλοπαίδειες τοῦ Ἰσλάμ. Σύμφωνα μὲ τὸν H a m m e r εἶχε διατελέσει διοικητῆς τοῦ σαντζακιοῦ τοῦ Μεντεσέ: *Histoire de l'Empire Ottoman*, τόμ. Β' (1843), σελ. 31. Ὅμως ὅταν ἐξέδωσε τὸ φερμάνι ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, δὲν θὰ ἦταν διοικητῆς σ' αὐτὸ τὸ σαντζάκι. Γιατὶ στὸ ἔγγραφο ἀναφέρεται

ὡς κατοικία τοῦ πρίγκιπα ἢ πεδιάδα τῶν Σάρδεων (be makam-i Sardova). Ἐάν ἡ ἀνάγνωση αὐτῆ εἶναι ὀρθή, πρέπει νὰ προστεθῆ πῶς οἱ Σάρδεις δὲν συγκαταλέγονται ἀνάμεσα στὶς γνωστὲς Μικρασιατικὲς πόλεις, στὶς ὁποῖες κατοικοῦσαν οἱ Ὀθωμανοὶ πρίγκιπες. Εἶναι πάντως γνωστὸ ἀπὸ τὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Marino Sanuto ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1499 - 1501 κάποιος γιὸς τοῦ Βαγιαζήτ Β' ἦταν ἐγκατεστημένος στὸ Domosli (ἀρχαία Λαοδίκεια, σημερινὸ Denizli): Diarii, τόμ. Γ' (1880), στ. 127 - 128 καὶ 1521. Ὁ πρίγκιπας αὐτός, τὸν ὁποῖο ὁ Sanuto ἀναφέρει ὡς Zalabi χωρὶς νὰ δίνει τὸ ὄνομά του, ἐνδιαφερόταν γιὰ τὶς ὑποθέσεις τοῦ Αἰγαίου καὶ εἶχε ἀνταγωνισμὸ μὲ τὸν πρίγκιπα, πού βρισκόταν στὴν Μαγνησία. Βλ. καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἐπόμενου ἐγγράφου ἀρ. 5. Ὁπωσδήποτε ἀπὸ τὸ ἐγγράφο τοῦτο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ ἐπόμενο, τὸ ὁποῖο ἀπευθύνεται ἐπίσης στὶς ἀρχὲς τῶν Παλατίων, φαίνεται ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 1497 καὶ 1499 ὁ Ἀλεμσάχ εἶχε τὴν δυνατὴτητα νὰ στέλνη διαταγὲς στὰ Παλάτια. Τὸ 1507 τοποθετήθηκε στὴν Μαγνησία: Uzunçarşılı, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 119.

Ἄγνωστο πῶς τὸ φερμάνι αὐτό, πού ἀφορᾷ σὲ κάτοικο τῶν Παλατίων, βρέθηκε στὴ Μονὴ Πάτμου. Τὸ πιθανότερο θὰ εἶναι πῶς ὁ Νικόλας, γιὰ χάρη τοῦ ὁποῖου ἔχει ἐκδοθεῖ, κατέφυγε κάποτε στὴν Πάτμο ἔχοντάς το μαζί του.

5. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΑΛΕΜΣΑΧ

905, 1-10 Σαφέρ: 1499, 7-16 Σεπτεμβρίου

Ὁ καθὴς τῶν Παλατίων καὶ ὁ σούμπασης Γιουσούφ διατάσσονται νὰ βοηθοῦν τὸν ἡγούμενο τῆς Μονῆς Πάτμου νὰ ἀγοράζη κάθε χρόνο εἴκοσι μόδια σιτάρι ἀπὸ τὰ Παλάτια.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,432×0,155. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΓ' αἰ.: τοῦ μ(ητ)ροπολι(του) διὰ τὸ σιτάρι. Στὸ κάτω μέρος τῆς ἀποτύπωμα σφραγίδας (ἐλλειψοειδῆς) 0,015×0,012: Yusuf Çakeri (βλ. σελ. 220). Φωτ. 19.

هو

علم شاه بن بايزيد خان المظفر دائما

افتخار قضاة المسلمين مختار ولاية المومنين معدن التضل و اليقين وارث علوم
الانبياء والمرسلين المخصوص بعون الملك المعين | مولانا بالاط قاضي
دام فضله و فخر الزعماء و الاداجد بالاط سوباشيسى يوسف زيد قدره³ توقيع

رفیع واصل اولیجاق بلاسز کی بوندن اسبق بطنوس جزیره سی غومنوسلرنه
 ||⁴ حضرت خداوندکار اعز الله انصاره حضرتلرنندن بالآطدن ییلده
 یکرّم مد بغدادی کندو اقبه سی اله ||⁵ المق ایچون نشان همایون صدقه اولنمش
 قدیمدن هرکیم غومنوس اولور یسه اولدآخی کنڈو ||⁶ اقبه سی اله ییلده یکرّم
 مد بغدای صتون آلا کمسنه مانع اولمیه دیو فرمان عالی اولنمش حالیا ||⁷ مدر بولید
 مشودیوس اول حکم واجب الاتباعی الوب بونده باب سعادت مآبمه کتوب
 بو جانبندن دخی ||⁸ اذن و اجازت طلب اتدوکی سبیدن بو حکم شریفی ویردم
 و بیوردم کی بر قرار سابق بطنوس جزیره سی ||⁹ غومنوس کیم ایسه انده قضاء
 بالآطدن بو یکرّم مد بغدادی نرخ اوزره اقبه سی اله آلا کلآن آدملرنه ||¹⁰ کمسنه
 مانع اولمیه قدیم ایامدن نوجهله اولی کلدیسه کرو کما کان مقرر اولوب مذکور
 ||¹¹ غومنوس دخی مقطوع اولآن جزیره لرنی بیقصور خزانة عامره ایچون ایصال
 ایلیه یولده و ایزده ||¹² دکیزده و قرآده کلوب کیدن رنجبرلرنه و کمیلرنه کمسنه
 دخل و تعرض دکور میآلر شیلکه واقع اولا منع اده سز ||¹³ تمرّد ادوب اسلامیانی
 عرض اده سز سیزک زمانکرده و سیزدن صکره هرکیم حاکم الشرع و زعیّم الوقت
 اولورسه ||¹⁴ ییلده یکرّم مد بغدای المغه مانع اولمیآلر بعد النظر حکم شریفم
 اللرنده ابقا اده سز دایما تجدید حکم طلب اولنمیه شیله بلاسز ||¹⁵ علامت
 شریفه اعتماد اده سز تحریراً فی اوایل ||¹⁶ صفر المظفر سنه خمس وتسعمائه

بیورت

خاتون حرامی

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: 'Αλεμσάχ, γιός του Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν δικαστῶν τῶν Μουσουλμάνων, ὁ ἐκλεκτὸς τῶν διοικη-
 τῶν τῶν πιστῶν, τὸ μεταλλεῖο τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσης, ὁ κληρονόμος τῆς
 σοφίας τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, ποὺ ἔχει δική του τὴν βοήθεια τοῦ
 συμπαραστάτη βασιλιᾶ, ὁ κύριός μας, ὁ καθῆς τῶν Παλατίων — ἄς διαρκέση
 ἡ ἀρετὴ του. Καὶ ἡ δόξα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐπιφανῶν, ὁ σοῦμπασης τῶν Παλα-
 τίων Γιουσούφ — ἄς ἀξήθη ἡ δύναμή του.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς νὰ γνωρίζετε ὅτι
 παλαιότερα δόθηκε ὡς ἐλεημοσύνη ἀπὸ τὴν μεγαλειότητα τοῦ βασιλιᾶ — ὁ
 Θεὸς ἄς ἐξάρη τις νίκες του — ἓνα αὐτοκρατορικὸ διάταγμα πρὸς τοὺς ἡγου-
 μένους τοῦ νησιοῦ Πάτμος γιὰ νὰ παίρουν κάθε χρόνο ἀπὸ τὰ Παλάτια μὲ
 δικὰ τους χρήματα εἴκοσι μόδια σιτῆρι. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔγινε ἓνας αὐτοκρα-

τορικός όρισμός πού έλεγε: 'Οποιοσδήποτε κι αν είναι ήγούμενος, αυτός ως άγοράζη με τὰ χρήματά του είκοσι μόδια σιτάρι κάθε χρόνο κι ως μὴν τὸν ἐμποδίζει κανείς.

Τώρα, ἐπειδὴ ὁ μητροπολίτης Μεθόδιος πήρε αὐτὸ τὸ διάταγμα, στὸ ὁποῖο πρέπει ὑπακοή, τὸ ἔφερε ἐδῶ στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου καὶ ζήτησε κι ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος ἄδεια καὶ νὰ ἐπιτρέψω, ἔδωσα αὐτὴ τὴν τιμημένη γραφή μου καὶ διέταξα: Σύμφωνα με τὴν παλιὰ κατάσταση, αν ὁ ήγούμενος τοῦ νησιοῦ Πάτμος, ὁποιοσδήποτε κι αν είναι, παίρνει ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ καδηλήμι τῶν Παλατιῶν, αὐτὰ τὰ είκοσι μόδια σιτάρι με τὰ χρήματά του, στὴν τιμὴ τῆς ἀγορᾶς, νὰ μὴν ἐμποδίσῃ κανεὶς τοὺς ἀνθρώπους του, πού ἔρχονται. Με τὸν τρόπο, πού ἴσχυε ἀπὸ τὸν παλαιὸ καιρὸ ὡς τώρα, καὶ πάλι, ὅπως ἦταν, νὰ τακτοποιηθῆ. Ὁ ήγούμενος, πού ἀναφέρθηκε, νὰ στέλνῃ στὸ ἀκέραιο τὸν κατ' ἀποκοπὴν (maktu) φόρο του (cizye) γιὰ τὸ βασιλικὸ θησαυροφυλάκιο. Κανεὶς νὰ μὴν ἐπεμβαίνει καὶ ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν πλοίων τους ὅταν πηγαioέρχονται στὸν δρόμο, στὴν ξηρὰ καὶ στὴν θάλασσα. Ὡστε, αν συμβῆ τοῦτο, νὰ τὸ ἐμποδίσετε. Ὅποιον ἐπιμένει καὶ δὲν συνετίζεται νὰ τὸν ἀναφέρετε. Στὰ χρόνια σας καὶ μετὰ ἀπὸ σᾶς, ὅποιοι κι αν γίνοντ δικαστῆς τοῦ ἱεροῦ νόμου ἢ ἀρχηγὸς τῆς ἐποχῆς, νὰ μὴν ἐμποδίσουν νὰ παίρνουν κάθε χρόνο είκοσι μόδια σιτάρι. Ἀφοῦ τὸ λάβετε ὑπόψη νὰ καταθέσετε τὸ τιμημένο διάταγμα στὰ χέρια τους. Νὰ μὴν γίνεται διαρκῶς αἴτηση γιὰ τὴν ἀνανέωση τοῦ διατάγματος. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἐνδόξου Σαφέρ τοῦ ἔτους 905.

Στὸ στρατόπεδο τοῦ Χατοὺν Χαρεμί.

ΣΧΟΛΙΑ: Γιὰ τὸ ἔγγραφο καθὼς καὶ τὸν μητροπολίτη Μεθόδιο βλ. παραπάνω σελ. 199 - 200 καὶ 205.

Ἡ λέξη cizye ἐδῶ (στ. 11) θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ σημαίνει τὸν κεφαλικὸ φόρο. Ἡ καταβολὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου κατ' ἀποκοπὴν (maktu) ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΖ' αἰ. Βλ. τὸ πρόσφατο ἄρθρο τοῦ Η. İnalçik στὴ νέα Encyclopédie de l'Islam (λῆμμα *djizya*). Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο μας προκύπτει πὼς καὶ οἱ μοναχοὶ ὑποβάλλονταν στὴν cizye ἐνῶ εἶχε ἐπικρατήσῃ ἢ ἐντύπωση (τὴν ὁποία με δισταγμὸ ἀναφέρει ὁ İnalçik στὸ παραπάνω ἄρθρο του) πὼς ὡς τὸ 1691 οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ ἦταν ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὴ τὴ φορολογία.

Οἱ διαταγές τοῦ Ἀλεμσάχ, πού διατυπώνονται σ' αὐτὸ τὸ ἔγγραφο, δὲν περιορίζονται στὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἡ Μονὴ τὴν ἐτήσια ἀγορὰ είκοσι μοδίων σιταριοῦ. Ἐπεκτείνονται καὶ στὴν προστασία τῶν ἀνθρώπων τῆς Μονῆς στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα. Ἀπὸ τὸ ἔγγραφο δηλαδὴ προκύπτει ὅτι ὁ Ἀλεμσάχ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν Πάτμο. Τὸ γεγονός δὲν εἶναι παράδοξο. Ἀπὸ τὸν Marino Sanuto μαθαίνουμε πὼς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κορκούτ (βλ. παραπάνω σελ.

188 - 190) κι άλλοι γιοι του Βαγιαζήτ Β', τοποθετημένοι στη Μικρασία, ένδιαφέρονταν για τον πόλεμο των κουρσάρων στην περιοχή της Δωδεκανήσου ή διατηρούσαν σχέσεις με τους Ίωαννίτες: Diarii, τόμ. Γ' (1880), στ. 125 - 128, 563, 1119· βλ. και το προηγούμενο έγγραφο.

Μνημονευόμενα έγγραφα: Μολονότι υπάρχει κάποια ασάφεια, που οφείλεται σε επανάληψη, θα πρόκειται για ένα φερμάνι προς τους ήγουμένους της Μονής Πάτμου, το οποίο επέτρεπε να αγοράζουν κάθε χρόνο είκοσι μύδια σιτάρι από τα Παλάτια (στ. 3 - 6). Πρέπει να αποδοθῆ στον Βαγιαζήτ Β', τον πατέρα του Άλεμσάχ εφόσον ο σουλτάνος που το είχε εκδώσει αναφέρεται ως ζωντανός. Δεν σώζεται σήμερα στο αρχείο της Μονής.

Ἡ σφραγίδα
στην πίσω επιφάνεια του εγγράφου.

6. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β'

909, 1 - 10 Σαφέρ: 1503, 26 Ἰουλίου - 4 Αύγουστου

ἌΟ καθῆς τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ ἀνεύρη τρεῖς Πατμιῶτες, τοὺς ὁποίους ἀπήγαγαν κουρσάροι.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,419×0,15. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση αρκετά καλή. Σε μερικά σημεῖα σκοληκόβρωτο. Στην πίσω επιφάνεια σημείωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: τοῦ σουλτᾶν Παγιαζίτη, διὰ νὰ εὐγάλων σκλάβους. Φωτ. 20.

هو

بايزيد بن محمد خان المظفر دائما

قدوة القضاة و الحكام مميّز الحلال عن الحرام مولانا بلاط قاضي سي دام فضله
توقيع رفيع همايون || ²واصل اولي جاق معلوم اولاكم تحت قضاكن دارنده
فرمان همايون نوغومنوز اوغي منوز || ³نام پاپاز درگاه معلومه عرض حال ايديب
مذكور قاضي لقدم اولان باطنوز اطه سندن (?) || ⁴لوند اوچ ادملرمز سرقه ايديب

اسير ديو اول نواحي ده صاتممش ديو بلدردي ||⁵ ايله اولسه بيوردم كي مذكورك اسير ديو صاتلان ادملري هر كيمك النده بولنورسه ||⁶ خصمايي برابر ادب شرعله تفتيش ادهسن بعد الثبوت شرعله حكم ايدب اليويرهسن ||⁷ و سارقي دخي اقرباسنه و يتاقلرنه بولدرب شرعله عرفله لازم اولاني يرنه قويهسن ||⁸ و قلوبم علوفجي على بله مباشر اوله اما خصمايه خلاف شرع و عرف تعدي اتميه اكر ايدرسه ||⁹ يازب عرض ادسن و الا صكره استماع اولنورسه سندن بلنور شيله بلاسن تمرّد ادني ||¹⁰ سكداسز اسلميايي يازب عرض ادهسن علامت شريفه اعتماد قلاسن تحريراً ||¹¹ في اوایل صفر المظفر سنه تسع و تسعمائه

بمقام
قسطنطينيه

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: *Βαγιαζήτ, γιός του Μωάμεθ-χάν, πάντοτε νικητής.*

Τὸ ὑπόδειγμα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, ποὺ διακρίνει τὸ ἐπιτροπτεό ἀπὸ τὸ ἀπαγορευτέο, ὁ κύριός μας, ὁ καδῆς τῶν Παλατίων, — ἄς διαρκέση ἢ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς ὑψηλῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ὁ κομιστής τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, ἀπὸ τὴν ἔδρα τῆς δικαιοδοσίας σου, ὁ παπᾶς ὁ ὀνομαζόμενος ἡγούμενος (nugumenoṣ ugımeṣoṣ) ὑπέβαλε ἀναφορὰ στὴν ὑψηλὴ Αὐλὴ μου καὶ γνωστοποίησε τὰ ἐξῆς: «Ἀπὸ τὸ νησι τῆς Πάτμου, ποὺ βρίσκεται στὸ καδηλίκι ποὺ ἀναφέρθηκε, οἱ κουρσάροι (levend) ἀπήγαγαν τρεῖς ἀνθρώπους μας καὶ τοὺς πούλησαν σὰν αἰχμαλώτους στὴν περιοχὴ αὐτῆ».

Λοιπὸν διέταξα: Σ' ὅποιουδήποτε χέρια κι ἂν βρεθοῦν οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ παραπάνω, ποὺ πουλήθηκαν σὰν αἰχμάλωτοι, νὰ κάνῃς ἀνακρίσεις σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τοὺς ἀντιδίκους. Ἐφοῦ ἐπιβεβαιώσης μὲ μάρτυρες, νὰ διατάξῃς σύμφωνα μὲ τὸν ἱερὸ νόμο καὶ νὰ τοὺς παραλάβῃς. Νὰ ἀναγκάσης τοὺς συγγενεῖς τους καὶ τὸν κλεπταποδόχο νὰ βροῦν τὸν ἀπαγωγέα καὶ νὰ τακτοποιήσης ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖο κατὰ τὸν ἱερὸ καὶ ἔθιμικὸ νόμο. Καὶ ἄς χειριστῆ τὸ ζήτημα καὶ ὁ δοῦλος μου ὁ οὐλουφετζῆ Ἀλῆς. Ἐλλὰ νὰ μὴν ἀδικήσῃ τοὺς ἀντιδίκους ἀντίθετα στὸν ἱερὸ καὶ τὸν ἔθιμικὸ νόμο. Ἐν ἀδικήσῃ νὰ γράψῃς καὶ νὰ ἀναφέρῃς. Ἐλλιῶς κατόπιν, ἂν μαθευτῆ, θὰ ἀποδοθῆ σὲ σένα.

Ἀυτὰ νὰ ἔχῃς ὑπόψη. Νὰ ἐπιβάλετε τάξη σ' ὅποιον ἀντισταθῆ. Νὰ γράψῃς καὶ νὰ ἀναφέρῃς ὅποιον δὲν συνεισθῆ. Νὰ πιστέψῃς στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ ἐνδόξου Σαφὲρ τοῦ ἔτους 909.

Στὴν κατοικία τῆς Κωνσταντινούπολης.

ΣΧΟΛΙΑ: Για τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 199 - 201, ὅπου τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πειρατεία γύρω ἀπὸ τὴν Πάτμο. Ὁ γραμματικός, ποὺ συντάξε τὸ κείμενο, ἔκανε σύγχυση τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγουμένου καὶ τοῦ ἀξιωματός του (στ. 2), τὸ ὁποῖο φαίνεται πὼς ἔγραψε δύο φορές μὲ διαφορετικὸ τρόπο.

Για τοὺς κουρσάρους (levend) βλ. Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Κωνσταντινούπολη 1965, σελ. 170 - 188.

Για τὸ στρατιωτικὸ ἀξίωμα τοῦ οὐλουφετζῆ βλ. Moravcsik, *Byzantinoturcica*², τόμ. Β', σελ. 65 (λήμμα ἀλοφατζίδες), ὅπου καὶ ἡ βιβλιογραφία.

7. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΒΑΓΙΑΖΗΤ Β'

913, 21 - 29 Σαφὲρ: 1507, 2 - 11 Ἰουλίου

Οἱ καδῆδες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατιῶν διατάσσονται νὰ ἐνεργήσουν ἀνακρίσεις σχετικὰ μὲ τὴν φορολογία, στὴν ὁποία ὑποβάλλονταν οἱ Πατιμῶτες στὶς σκάλες τῶν δύο αὐτῶν πόλεων.

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,37 × 0,17. Ἔχει ἀποκοπῆ τὸ ἄγραφο τμήμα πάνω ἀπὸ τὸν τουρᾶ. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση μέτρια. Πολλὲς σχισμὲς στὶς διπλώσεις. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ IZ' αἰ.: ὁρησμός διὰ τοὺς μπέϊδες καὶ ὅσοι πηράζουν. Φωτ. 21.

بايزيد بن محمد خان المظفر دائما

مفخري القضاة و الحكام معدني الفضل و الكلام اياتوغ و بلاط قاضيلري دام
فضلهما توقيع رفيع همايون واصل ||² اوليجاق معلوم اولاكه باطنوس كافرلرندن
دركاه معلومه كلوب شويله عرض ايلديلر كي اياتلوغ و بلاط ||³ ايسكله لري
تيمار اولوب قديمندن ذكر اولنان ايسكله لره بونلردن كلوب كيدن كمسنه ||⁴ لردن
اوليكلان عادت و قانوندن زياده نسنه الوب ظلم و حيف ايدرلر ايمش ||⁵ ايله
اولسه بيوردوم كي اول بيروك قدماسين و ثقاتين جمع ايليوب اوكات وجهله تفتيش
||⁶ ايدوب كوره سز شويله كي ذكر اولان طايغه دن اول ايسكله لره كلان كمسنه لردن
||⁷ عادت و قانوندن زياده نسنه الوب ظلم و حيف ايدرلر ايسه منع و دفع ايدب
حكم ||⁸ ايليوب قديمندن اوليكلان عادت و قانوندن زياده نسنه لرين الدرميوب
اوليكلانه مخالف |⁹ ايش ايتدرميه سز بر درلو داخي اتمايه سز و اكر اسلميوب

اوليكلائته مخالف ايش اتمك ||¹⁰ استرار ايسه يازوب باب سعادت مابمه عرض
 ايده سز شويله بلاسز و بعد النظر بو حكمي ||¹¹ المرنداه ابقا ايذب علامت شريفمه
 اعتماد قلاسز تحريراً في اواخر ||¹² صفر المظفر سنه ثلث عشر و تسعمائه

بمقام
 ادرنه

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Βαγιαζήτ, γιός τοῦ Μωάμεθ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὰ δύο καυχήματα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὰ μεταλλεῖα ἀρετῆς καὶ θεολογίας, οἱ καθῆδες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων — ἄς διαρκέσῃ ἡ ἀρετὴ τους.

Μὲ τὴν ἀφιξὴ τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀπίστους τῆς Πάτμου ἦλθαν στὴν ὑψηλὴ Ἀδλὴ μου καὶ ὑπέβαλαν τὴν ἐξῆς ἀναφορὰ: «Οἱ σκάλες τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Παλατίων εἶναι τιμάρια. Εἰσπράττοντας περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἔθιμο καὶ νόμος (*adet ve kanun*) ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ αὐτούς, ποὺ πηγαινοέρχονται στὶς σκάλες, ποὺ ἀναφέρθηκαν, ἀσκοῦν τυραννία καὶ καταπίεση».

Ἄν εἶναι ἔτσι, διέταξα: Νὰ συγκεντρώσετε τοὺς γέροντες καὶ τοὺς εὐνυπόληπτους αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ νὰ κάνετε ἀνακρίσεις μὲ τὸν κατάλληλο τρόπο. Νὰ φροντίσετε ὥστε, ἂν ἀσκήσουν τυραννία καὶ καταπίεση, ἂν ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ τὴν τάξη τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ἀναφέρθηκε, πάρον ὑπερπλέον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι τὸ ἔθιμο καὶ ὁ νόμος, νὰ τοὺς ἐμποδίσετε καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούσετε. Νὰ διατάξετε νὰ μὴν πάρον ἀπὸ τὰ πράγματα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἦταν ἀπὸ παλιὰ τὸ ἔθιμο καὶ ὁ νόμος. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἐνεργήσουν ἀντίθετα στὰ ἰσχύοντα. Νὰ μὴν κάνετε διαφορετικά. Ἄν, χωρὶς νὰ συνεισθοῦν, θέλουν νὰ ἐνεργοῦν ἀντίθετα στὰ ἰσχύοντα, νὰ γράψετε καὶ νὰ ἀναφέρετε στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου. Αὐτὰ νὰ γνωρίζετε κι ἀφοῦ τὰ λάβετε ὑπόψη νὰ ἀφήσετε στὰ χέρια τους τοῦτο τὸ διάταγμα καὶ νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε στὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ ἐνδόξου Σαφὲρ τοῦ ἔτους 913.

Στὴν κατοικία τῆς Ἀδριανούπολης.

ΣΧΟΛΙΑ: Σχετικὰ μὲ τὸ ἔγγραφο βλ. παραπάνω σελ. 199.

8. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΕΜΠΗ ΚΟΡΚΟΥΤ

917, 1-10 Ραμαζάν: 1511, 22 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου

Ὁ καπετάνιος Χατζή-Ἰλιὰς διατάσσεται νὰ συλλάβῃ τὸν καπετάνιο Χαμζᾶ, ποὺ αἰχμαλώτισε ἕξι Πατριῶτες.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,442×0,152. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Κάτω ἀριστερά στρογγυλή σφραγίδα διαμέτρου 0,017 με ἀραβικό θρησκευτικό ρητό. Στη πίσω ἐπιφάνεια σημείωμα τοῦ IZ' αλ.: / Τοῦ-τος ἐστὶν διὰ τοὺς σκλάβους. Φωτ. 22.

هو

قورقد بن بايزيد خان المظفر دائما

خلف الرؤساء رئيس حاجي الياس زيد مهارته توقيع رفيع همايون واصل اوليجاق معلوم اولاكم ||² حاليا جزيره باتنوس ذمیلرندن پاپاس كلوري باب سعادت مآمه كلوب شيله بلدردي كى درياده يوررکن ||³ التي نفر يولداشلمزه خمزه رئيس طوش اولب اسير ايلدي ديو بلدردي ايله اولسا مزبور رئيسك ||⁴ وشركاسنك تفتيشي ايچون حكم شريفمله قولم احمد چليي كوندردلي بيوردمكي بو حكم شريفم ||⁵ دخي سكا واصل اولدقده مزبور رئيسي اكر درياده و اكر قوریده در بو خصوصچون واران قولمله ||⁶ بله معاوين و مباشر اولب بهر حال مذکور رئيسي اله كتورمسنه مجد و ساعي اولاسز بو بابده ||⁷ ارلكك دميدر شيله بلوب هنيرده استماع ادرسكز بولنمسنه اقدام ادهسز و جزيره باتنوسك ||⁸ خراج كذار ذمیلرين دخي لوند طائفه سندن و غيريدن كورب كوزدب بر فرد كمسنيه انجندرمياسز ||⁹ بو بابده شرتي و شناعتي ظاهر اولان طایفه لوندي يازب باب سعادت مآمه بلدرهسز ||¹⁰ شيله بلوب امر همايونم موجبنجه عامل اولاسز علامت شريف ازره اعتماد قلاسز ||¹¹ تحريراً في اوایل شهر رمضان المبارك لسنه سبع عشر و تسع مائه

بمقام
معنسا

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Κορκούτ, γιός τοῦ Βαγιαζήτ-χάν, πάντοτε νικητής.

Ὁ κληρονόμος (*halef*) τῶν καπετάνιων (*reis*), ὁ καπετάνιος Χατζή-Ἰλιάς (*Hacı İlyas*) — ἄς ἀδξηθῆ ἢ ἰκανότητά του.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι κάποιος παπᾶς καλόγερος (*paras kaloiri*) ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους (*zimmi*) τοῦ νησιοῦ Πάτμος ἤρθε στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου καὶ πληροφοροῦσε τὰ ἐξῆς: «Ὁ καπετάνιος Χαμζᾶ συνάντησε ἕξι συντρόφους μας ποὺ θαλασσοπορεύονταν καὶ τοὺς αἰχμαλώτισε».

Λοιπόν, ἐστάληκε γιὰ ἀνακρίσεις τοῦ καπετάνιου, ποὺ ἀναφέρθηκε,

και τῶν συντρόφων του ὁ δοῦλος μου Ἀχμέτ τσελεμπή μὲ ἓνα τιμημένο διάταγμα μου. Διέταξα: Ὅταν φθάσει σὲ σένα τὸ τιμημένο μου διάταγμα, νὰ προσπαθήσετε και νὰ ἀγωνισθῆτε γιὰ νὰ συλλάβετε ὅπωςδήποτε μὲ τὴν βοήθεια και συνεργασία τοῦ δούλου μου, πού ἔρχεται γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὸν καπετάνιο, πού ἀναφέρθηκε, εἴτε ὁ καπετάνιος, πού ἀναφέρθηκε, βρίσκεται στὴν θάλασσα εἴτε στὴ στεριά. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ στιγμή νὰ φανῆτε ἄνδρες. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη. Νὰ ἀγωνισθῆτε γιὰ νὰ βρεθῆ ὅπουδήποτε ἀκούσετε [ὅτι βρίσκεται]. Νὰ φροντίσετε και νὰ προφυλάξετε τοὺς ὑπηκόους πού πληρώνουν χαράτζι (*haraç güzar zimmleri*) τῆς νήσου Πάτμος ἀπὸ ομάδες κουρσάρων (*levend*) και λοιπῶν και νὰ μὴν ἀφήσετε κανένα νὰ τοὺς κακοποιῆ. Νὰ γράψετε και νὰ ἀναφέρετε στὴν εὐδαίμονα Πύλη μου τὴν ομάδα κουρσάρων, τῶν ὁποίων ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ φανερώθηκε ἡ κακία και ἡ ἀνομία. Ἐχοντας ὑπόψη αὐτὰ νὰ ἐνεργήσετε σύμφωνα μὲ τὴν ὑψηλὴ διαταγὴ μου. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ εὐλογημένου μηνὸς Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 917.

Στὴν κατοικία τῆς Μαγνησίας.

ΣΧΟΛΙΑ: Γιὰ τὴν πειρατεία γύρω ἀπὸ τὴν Πάτμο κατὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα καθὼς και γιὰ τὸν Κορκούτ βλ. παραπάνω σελ. 188 - 192 και 200 - 201.

Ὁ Κορκούτ ἄλλαξε ἀρκετὲς φορές ἔδρα στὶς δυτικὲς Μικρασιατικὲς ἐπαρχίες. Δύο ἦταν κυρίως οἱ πόλεις, ὅπου κατοίκησε: Ἡ Μαγνησία και ἡ Ἀττάλεια. Ἡ Μαγνησία ὡς ἔδρα τοῦ Κορκούτ ἀναφέρεται και ἀπὸ μία Ἑλληνικὴ πηγὴ τῶν χρόνων του, τὸ ἀνώνυμο χρονικὸ μὲ τὸν τίτλο Ἔκθεσις Χρονικὴ (ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Λονδῖνο 1902, σελ. 39,21, 53, 9 και 54,2).

Σημειῶνω πῶς στὸ φερμάνι αὐτὸ ὑπάρχει ἀποτύπωμα σφραγίδας, γεγονὸς πού συμβαίνει σπάνια, σύμφωνα μὲ ὅσα γράφει ὁ U. Heyd στὸ ἄρθρο του *farman* στὴν νέα Encyclopédie de l'Islam¹.

9. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 1 - 10 Μοχαρρέμ : 1521, 1 - 10 Δεκεμβρίου

Πρωτότυπο. Χαρτὶ 0,418×0,20. Μελάνη μαύρη. Κατάσταση ἀριστη. Φωτ. 23.— Σχετικὰ μὲ τὸ φερμάνι τοῦτο βλ. τὸ ἀμέσως ἐπόμενο ἀρ. 10.

1. Στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς βρίσκεται ἀκόμα ἓνα ἔγγραφο, πού ἔχει ἐκδώσει Ὁθωμανὸς πρίγκιπας: Ἐνα φερμάνι τοῦ Μουσταφᾶ, γιοῦ τοῦ Σουλεῖμάν Μεγαλοπρεπῆ, ἐκδεδομένο τὸ 947 (1541) στὴ Μαγνησία. Κι αὐτὸ ἔχει ἀποτύπωμα σφραγίδας κάτω ἀριστερά.

10. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 11 - 20 Ραμαζάν : 1522, 4 - 13 Αύγουστου

Οί καθήδες τῆς Ἀνατολῆς διατάσσονται νὰ διευκολύνουν τοὺς Πατιμῶτες, ποὺ πηγαίνουν ἐκεῖ γιὰ νὰ ἀγοράσουν σιτηρὰ, ὄσπρια καὶ ἄλλες προμήθειες.

Τὸ κείμενο τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ παραδίδεται ἀπαράλλακτο ἀπὸ δύο φερμάνια, γραμμένα σὲ χαρτί ἴδιων διαστάσεων (0,418×0,20), ποὺ διαφέρουν ἀνάμεσά τους μόνο ὡς πρὸς τὴ χρονολογία καὶ τὸν τόπο, ὅπου ἔχουν ἐκδοθῆ. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ προηγούμενο ἀρ. 9, ποὺ ἔχει ἐκδοθῆ κατὰ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Μοχαρρέμ τοῦ ἔτους 928 (1 - 10 Δεκεμβρίου 1521) στὴν Κωνσταντινούπολη (be makam-i Konstantinye). Τὸ δεύτερο ἔχει ἐκδοθῆ κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ Ραμαζάν 928 (4 - 13 Αύγουστου 1522) στὸ στρατόπεδο τῆς Ρόδου.

Ἡ ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν δύο ἐγγράφων εἶναι ἀξιοσημείωτη γιὰτὶ ἐκτὸς τοῦ ὅτι περιέχουν τὸ ἴδιο κείμενο ἔχουν ἐπὶ πλέον τὴν ἴδια σχεδὸν μορφή. Συγκεκριμένα, κατὰ τοὺς ἑπτὰ πρώτους στίχους ἔχουν τὸν ἴδιο ἀκριβῶς ἀριθμὸ λέξεων σὲ κάθε στίχο. Στὸν ὄγδοο στίχο ὑπάρχει ἡ μοναδικὴ διαφορὰ, ποὺ εἶναι καθαρὰ λεκτικὴ. Ἀντὶ γιὰ τὴν λέξη kifayet (ἐπάρκεια) ὑπάρχει ἡ λέξη hacet (ἀνάγκη). Ἀπὸ τὸν ὄγδοο στίχο καὶ πέρα παρουσιάζουν κάποια διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν μορφή καὶ μόνο, ἐπειδὴ ὁ γραμματικὸς, ποὺ ἔγραψε τὸ δεύτερο κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ ἔγγραφο, ἔγραψε ἀραιότερα καὶ καθαρότερα σὲ τεσσαρῆμισυ στίχους αὐτὰ ποὺ ὁ ἄλλος κατόρθωσε νὰ χωρέσουν σὲ τρεισήμισυ μόνο. Ἄς σημειωθῆ πὼς σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους περιέχονται οἱ τυπικὲς φράσεις μὲ τὶς ὁποῖες τελειώνουν τὰ φερμάνια. Ἡ ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὰ δύο ἔγγραφα ἐπιτρέπει νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ γραμματικὸς, ποὺ ἔγραψε τὸ δεύτερο ἔγγραφο, εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ πρῶτο.

Ἐφόσον τὸ κείμενο παραδίδεται αὐτούσιον κι ἀπὸ τὰ δύο ἔγγραφα, ἡ χωριστὴ ἐκδοσὴ του δὲν θὰ εἶχε νόημα. Δίνω τὶς φωτογραφίες καὶ τῶν δύο, ἐκδίδω ὁμῶς αὐτὸ ποὺ ἔχει συνταχθῆ στὴ Ρόδο ἐπειδὴ συνδέεται περισσότερο μὲ τὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης. Στὰ σχόλια προσπαθῶ νὰ ἐξηγήσω ποῦ ὀφείλεται ἡ ὑπαρξὴ τῶν δύο ὁμοίων αὐτῶν φερμανιῶν.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,418×0,20. Μελάνη μαύρη μὲ χρυσόσκονη. Κατάσταση ἄριστη. Στὴν πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: *Διαλαμβάνει ὅτι οἱ Πάτιμοι Χριστιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ ἔχουν ἀπὸ ταῖς σκάλαις εἴ τι θέλον ζωοτροφίαις καὶ ὄσῃα μὲ τὰ ἄσπρα τους ἀκωλύτως.* Φωτ. 24.

هو

سليمان شاه بن سليم شاه خان
المظفر دائماً

مفاخر القضاة و الحكام معادن الفضائل و الكلام اناطولي قاضيلري زيد فضلهم
توقيع رفيع همايون واصل اوليجاق معلوم اولاً كى || ²بوندن اقدم مرحومان
مغفور لهما جدم سلطان بايزيد خان و بابام سلطان سليم خان انار الله برهانها
بطنوس اطهسى || ³كافرلرينه احكام شريفه و يروب كندو يمكلرى مصلحتي
ايچون كفايت مقدارى اقچهلري ايله بغدادى و بوكرلجه و ساير اسباب || ⁴مهمه لرين
الماق استدكلرنده كمسنه مانع اولميه ديو امر اتمشلايمش حاليا مزبور اطه
كافرلري دركاه معلومه ادم كوندروب || ⁵ذكر اولنان احكام شريفه مقتضاسنجه
كندو مصلحتلري ايچون اقچهلرى ايله بغدادى و ساير اسباب الماق استدكلرنده
نايلردن || ⁶و سوباشيلردن و غيريدن بعضى كمسنه لر مانع اولورلر ديو عرض
ايدوب اول بابده حكم شريفم طلب اتدكلري سببدن || ⁷بيوردوم كه مزبور اطه
كافرلري هر قنغكرك تحت قضاسنه واروب كندولر ايچون اقچهلري ايله كفايت
مقدارى || ⁸بغداي و بوكرلجه و ساير اسباب الماق استدكلرنده انوك كى نايلردن
و سوباشيلردن و غيريدن مانع اولورايسه منع و دفع || ⁹ايلوب مشارالهما جدم
و بابام نور الله مرقد هما ويردكلري احكام شريفه موجبارنجه كندولره خاجت مقداري
اقچهلرى || ¹⁰ايله الدوره سز اولبابده مانع اولماق استيانلري منع ايليه سز منعله
ممنوع اولمايوب تمرد ايدنلري || ¹¹يازوب بلدره سز شويله بلاسز علامت شريفه
اعتماد قلاسز تحريراً فى اواسط شهر || ¹²رمضان سنه ثمان و عشرين و تسعمائه

بيورت

جزيره ردوس

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Σουλειμάν-σάχ, γιός του Σελήμ-σάχ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὰ καυχήματα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὰ μεταλλεῖα ἀρετῆς καὶ
θεολογίας, οἱ καθῆδες τῆς Ἀνατολῆς — ἄς διαρκέση ἡ ἀρετὴ τους.

Μὲ τὴν ἀφιξη τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ἄς γίνῃ γνωστὸ ὅτι
κατὰ τὸ παρελθὸν οἱ μακαρίτες καὶ συγχωρημένοι, ὁ παπποῦς μου, σουλτὰν
Βαγιαζήτ-χάν καὶ ὁ πατέρας μου, σουλτὰν Σελήμ-χάν — ὁ Θεὸς ἄς φωτίζη
τὴ μαρτυρία τους — ἔδωσαν στοὺς ἀπίστους τοῦ νησιοῦ Πάτμος τιμημένα
διατάγματα καὶ ὄρισαν, ὅταν θέλουν [οἱ ἄπιστοι] νὰ ἀγοράζουν μὲ ἐπαρκῆ

ποσότητα χρημάτων τους σιτηρά και ὄσπρια και λοιπές προμήθειες για τὴν διατροφή τους, νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζη κανεὶς.

Τώρα οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ, πού ἀναφέρθηκε, ἔστειλαν ἄνθρωπο στὴν ὑψηλὴ Ἀδλὴ μου και ὑπέβαλαν ἀναφορὰ λέγοντας: «μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τοποτηρητὲς (nair) και τοὺς σουμπασῆδες και τοὺς λοιποὺς ἐμποδίζουν στὸ νὰ ἀγοράσουν γιὰ δικό τους λογαριασμό, μὲ χρήματά τους, σιτηρὰ και λοιπές προμήθειες, σύμφωνα μὲ τίς ἀπαιτήσεις τῶν τιμημένων διαταγμάτων, πού ἀναφέρθηκαν».

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἐπειδὴ ἐζήτησαν τιμημένο διάταγμά μου, διατάσσω: «Ὅταν οἱ ἄπιστοι τοῦ νησιοῦ, πού ἀναφέρθηκε, φθάνουν στὶς πόλεις τοῦ καθενὸς ἀπὸ σᾶς και θέλουν νὰ ἀγοράσουν γιὰ τοὺς ἴδιους μὲ χρήματά τους ἀρκετὴ ποσότητα σιτηρῶν και ὄσπριων και ἄλλων προμηθειῶν, νὰ ἐμποδίσετε και νὰ ἀποκρούσετε ἂν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τοποτηρητὲς και τοὺς σουμπασῆδες και τοὺς λοιποὺς ἐμποδίζουν. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω τιμημένα διατάγματα, τοῦ παπποῦ μου και τοῦ πατέρα μου — ἃς φωτίζη ὁ Θεὸς τοὺς τάφους τους — νὰ τοὺς ἀφήνετε νὰ ἀγοράζουν γιὰ τοὺς ἴδιους μὲ ἐπαρκὴ ποσότητα χρημάτων. Στὸ σημεῖο αὐτό νὰ ἐμποδίσετε ὅσους θέλουν νὰ τοὺς ἐμποδίζουν ὅσους δὲν ὑποτάσσονται και ἀντιστέκονται νὰ γράψετε και νὰ τοὺς ἀναφέρετε. Αὐτὰ νὰ ἔχετε ὑπόψη. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ μηνὸς Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 928.

Στὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Ρόδος.

ΣΧΟΛΙΑ: Τὸ φερμάνι αὐτὸ ἔχει ἐκδοθῆ συγχρόνως και στὸ ἴδιο μέρος μὲ τὸ ἀκόλουθο ἀρ. 11.

Οἱ καδῆδες τῆς Ἀνατολῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, εἶναι οἱ καδῆδες τῆς δυτικῆς Μικρασίας. Κυρίως θὰ εἶναι οἱ καδῆδες τῶν Παλατιῶν και τοῦ Θεολόγου, τῶν δύο δηλαδὴ πόλεων, μὲ τίς ὁποῖες εἶχε σχέσεις ἡ Πάτμος, καθὼς δείχνουν και ἄλλα ἔγγραφα.

Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ παλαιότερου ἐγγράφου — ἀρ. 9 — ἐνισχύει τὴν εἰκασία, πού διατυπώσαμε παραπάνω στὴ σελ. 204, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἡγούμενος ζήτησε τότε πρόφαση γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεπῆ στὴ Ρόδο. Μποροῦμε τουλάχιστο νὰ ὑποθέσωμε πὼς μὲ τὴν πρόφαση ὅτι χρειαζόταν ἓνα φερμάνι ὅμοιο μὲ ἐκεῖνο, πού τοῦ εἶχε χορηγηθῆ πρὶν ἀπὸ ὀκτῶ περίπου μῆνες στὴν Κωνσταντινούπολη, κατόρθωσε νὰ παρατείνῃ τὴν παραμονὴ του στὸ στρατόπεδο τοῦ Σουλτάνου. Ὑπενθυμίζω πὼς εἶχε μείνει ἐκεῖ σαρανταδύο μέρες (σελ. 203). Ἐξηγεῖται ἄραγε ἔτσι ἡ ἐκδοση δύο ὁμοίων ἐγγράφων μέσα σὲ τόσο σύντομο χρονικὸ διάστημα; Γιὰ ἄλλα σχόλια βλ. σελ. 199.

Μνημονευόμενα ἔγγραφα: Φερμάνια τοῦ Βαγιαζήτ Β' και Σελῆμ Α', πού διατάσσουν νὰ μὴν ἐμποδίζη κανεὶς τοὺς Πατμιῶτες κατὰ τὴν ἀγορὰ σιτηρῶν, ὄσπριων και ἄλλων προμηθειῶν (στ. 2 - 4). Δὲν σώζονται σήμερα στὸ ἀρχεῖο τῆς Μονῆς.

11. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ

928, 11 - 20 Ραμαζάν : 1522, 4 - 13 Αύγουστου

Ο καθής τῶν Παλατίων διατάσσεται νὰ προστατέψη τοὺς Πατμιῶτες ἀπὸ βιαιοπραγίες.

Πρωτότυπο. Χαρτί 0,43×0,19. Μελάνη μαύρη με χρυσόσκονη. Κατάσταση καλή. Στην πίσω ἐπιφάνεια σημεῖωμα τοῦ ΙΖ' αἰ.: διὰ τοὺς ἀβάνιδες ὁποῦ συγκωφαντοῦν τοὺς Πατμίους διὰ χρέους καὶ τὰ τοιαῦτα. Φωτ. 25.

هو

سليمان شاه بن سليم شاه خان
المظفر دائماً

منفخر القضاة و الحكام معدن الفضل و الكلام ولانا بلاط قاضيسی دام فضله
توقيع رفيع همايون واصل ||² اوليجاق معلوم اولاكه حاليا تحت قضاكده
اولان بطنوس اطاسي ديمكله معروف اطاكافلري ||³ جانبندن دركاه سعادت دست
كاهمده شويله عرض اولندي كه بعض كمنه لر اطايه كچوب داخي ||⁴ كافرلرينه
انواع افترالر ايدوب و خلاف شرع و قانون فلان كافر بو اطادنذر ||⁵ بزه ديني
واردر ديو جلب مال ايتمك ايچون بي وجه كافرلري دوتوب تعدّي ايدرلرايمش
||⁶ امدى بيوردوم كه حكم شريف واجب الاتباعم و اريجاق كوره سز داخي
شويلكه ذكر اولنان ||⁷ اطايه بعض مصلحتي اولميان كمنه لر كچوب كافرلرينه
بي وجه دخل و تعدّي ايلدوكلري واقع ايسه ||⁸ و آخرك بورجندن اوتوري بونلري
دوتوب اينجندوكي محقق ايسه منع و دفع ادوب آخروك ||⁹ بورجندن اوتوري
خلاف شرع و قانون بونلري دوتدورميه سز بورجلو كم ايسه ||¹⁰ بورجين اندن
طلب اتدوره سز خلاف شرع و قانون ذكر اولنان اطاكافرلرينه ||¹¹ كمنه دخل
و تعدّي اتدورميه سز ايتمك استرلريسه سكيديوب اسلميوب تمرّد و عناد ايدرلرسه
||¹² يازوب عرض ايليه سز بر دورلو داخي ايلميوپ تكرار شكايته كلملو ايلميه سز
و بعد النظر ||¹³ بو حكم همايونمي اللرنده ابقا ادوب علامت شريفه اعتماد
قلاسنز تحريراً في اواسط ||¹⁴ شهر رمضان المبارك سنه ثمان و عشرين و تسعمائه

بيورت

جزيره ردوس

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Σουλεϊμάν-σάχ, γιός τοῦ Σελήμ-σάχ-χάν, πάντοτε νικητής.

Τὸ καύχημα τῶν κριτῶν καὶ τῶν δικαστῶν, τὸ μεταλλεῖο ἀρετῆς καὶ θεολογίας, ὁ κύριός μας, ὁ καθῆς τῶν Παλατιῶν — ὡς διαρκέση ἢ ἀρετὴ του.

Μὲ τὴν ἀφιξὴ τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑψηλῆς γραφῆς ὡς γίνῃ γνωστό, ὅτι τώρα ἔγινε ἡ ἐξῆς ἀναφορὰ πρὸς τὴν εὐτυχισμένη Πύλη μου ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων τοῦ νησιοῦ τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα Πάτμος, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὴν δικαιοδοσίᾳ σου. Μερικοὶ ἄνθρωποι διαπεραιώθηκαν στὸ νησί καί, ἀντίθετα στὸν ἱερό καὶ τὸν κοσμικὸ νόμο, ἔπιασαν τοὺς ἀπίστους χωρὶς λόγο καὶ ἄσκησαν βιαιοπραγία, μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκομίσουν πράγματα, συνοφαντώντας μὲ διαφόρους τρόπους τοὺς ἐκεῖ ἀπίστους καὶ λέγοντας «ὁ τάδε ἄπιστος εἶναι ἀπὸ αὐτὸ τὸ νησί καὶ μᾶς χρωστᾷ».

Τώρα διέταξα: Μόλις φθάσει τὸ τιμημένο μου διάταγμα, ποὺ τοῦ πρέπει ὑποταγή, νὰ φροντίσετε, ἂν πραγματικὰ διαπεραιώθηκαν στὸ νησί, ποὺ ἀναφέρθηκε, ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἔχουν δουλειὰ ἐκεῖ καὶ ποὺ, χωρὶς λόγο, ἄσκησαν καταπίεση καὶ βιαιοπραγία ἐναντίον τῶν ἐκεῖ ἀπίστων, καὶ ἂν εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς κακοποίησαν, ἄλλον γιὰ χρέος ἄλλου, νὰ τοὺς ἐμποδίσετε καὶ νὰ τοὺς ἀποκρούσετε. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ πιάνουν, ἀντίθετα στὸν ἱερό καὶ κοσμικὸ νόμο, ἄλλον γιὰ χρέος ἄλλου. "Ἄν ὑπάρχη κανένας χρεώστης νὰ βάλετε νὰ ἀπευθύνονται σ' αὐτὸν γιὰ τὸ χρέος. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ ἀσκοῦν καταπίεση καὶ βιαιοπραγία ἐναντίον τῶν ἀπίστων τοῦ νησιοῦ, ποὺ ἀναφέρθηκε, ἀντίθετα στὸν ἱερό καὶ κοσμικὸ νόμο. "Ἄν θέλουν νὰ ἀσκοῦν, νὰ τοὺς ἐπιβάλετε ἡσυχία. "Ἄν ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ποὺ χωρὶς νὰ συνετισθοῦν ἐπιμένουν καὶ ἀντιστέκονται, νὰ γράψετε καὶ νὰ τοὺς ἀναφέρετε. Καὶ νὰ μὴν ἐνεργήσετε διαφορετικά. Νὰ μὴν ἀφήσετε νὰ χρειασθῇ νὰ προσέλθουν καὶ πάλι γιὰ νὰ παραπονεθοῦν. Καὶ ἀφοῦ τὸ λάβετε ὑπόψη νὰ ἀφήσετε τοῦτο τὸ αὐτοκρατορικὸ μου διάταγμα στὰ χέρια τους. Νὰ πιστέψετε στὸ τιμημένο μου σύμβολο.

Γράφηκε κατὰ τὸ δεύτερο δεκαήμερο τοῦ εὐλογημένου μηνὸς Ραμαζάν τοῦ ἔτους 928.

Στὸ στρατόπεδο τῆς νήσου Ρόδος.

ΣΧΟΛΙΑ: Γιὰ τὸ φερμάνι καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐκδόσή του βλ. παραπάνω σελ. 199, 203 - 204 καὶ 228.

بانی و بنیانگذار این مکتب
استاد بزرگوار

بانی و بنیانگذار این مکتب
استاد بزرگوار
دوران ماضی توسیع جاییه و اصل اولیای بیاس که مذکور کو یک
قطنین اوزر کرده مقرر اولان خرق قلمی که دایره سال
الامتثال قلم علی وارد یعنی کبی عذر و بهانه ایقبوبه
تسلیم ایراس فی الجملة بوجه من الدرجه تاخیر و تاوان
مذکور قلمی اکلیاسین شولیه بیاس بنی ختق
سریف اوزره اغمار قلبر انقیار ایران
دندان ابا لسه نماه و نمین و نامانه

مکتب
مکتب

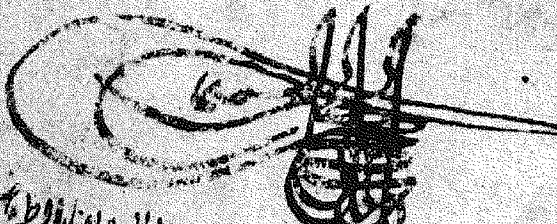
بسم الله

افتخار الضاعة ولله المثل الأعلى والحمد لله رب العالمين
 واسأل الحاج معلوم اولاد الخالة هذين غوغوي نام بابين ذكاه
 كلوب باطون اولو كاليان باباسم بونون اول سلطان محمد
 برجام صبوق اول محمد ابراهيم كاليان ولدان زاده ابراهيم
 جنسون باج الفيدوي اوله اولسه شمد كاليان مذكور كاليان
 نه الورع او زهره بك باشند باج عالمي اوله الي الورع زهه بقايت
 ظلمه در ديوشكايه ايلان عايله اولسه اركه بوضعي او كانه
 نصيحتي و تفحص ابروب كوده من مذكور كاليان ذخيرت حيا
 اولون ندوبه از سر اوله اهلتي لبي و اوله او زهه
 علامه قدسيه ابي مياي شعوبه بلار علامه شه اوزره
 كتابه اليوم السادس عشر من صفر للظفر ابي و نعمانه

طبع في
 دار المطبعه
 في
 سنة
 1295
 في
 شهر
 ربيع
 الثاني

بسم الله

وروا انما كان
 واصلها انما كان
 نام پانزده
 لوند و جلد
 ایا اول
 ضمایر
 و سادق
 و قال
 باز
 که
 و

'Ορισμός του Βαγιαζήτ Β' (1503).

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

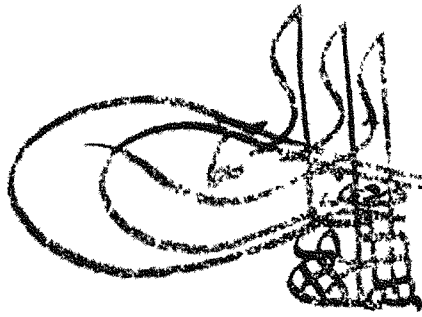
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كل شيء
لذاتنا من نعمه ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو
والموتى من عذابهم ما نرجو

و لعل
 فخر القضاة و اطلاق معدن القضاة في القضاة (قاضي القضاة) في القضاة
 لو لجانة صلح له و له صلياً حتى قضاة له و له صلياً في القضاة
 جابذة و در ما سعادت و سكاها من توبه و في القضاة كسيف كذا في القضاة
 كافي لانه انواع اقوال الاربعة و منه في شرح و قانون ندر في القضاة
 بين و بين و در در جوبت الاربعة في القضاة كافي في القضاة
 لعدى في شرح كسيف في شرح القضاة و در جوبت الاربعة في القضاة
 القضاة بين القضاة او لجانة كذا في القضاة كافي في القضاة
 و قوله في جبهة او ذرية في شرح القضاة كافي في القضاة
 القضاة او لجانة كذا في شرح و قانون ندر في القضاة
 و شرح لانه عليه استور من شرح و قانون ندر في القضاة
 كذا في شرح و شرح لانه كذا في شرح و قانون ندر في القضاة
 با و ب شرح لانه كذا في شرح و قانون ندر في القضاة
 و كذا في شرح و شرح لانه كذا في شرح و قانون ندر في القضاة
 انظر صفات القضاة كذا في شرح و قانون ندر في القضاة